

Huskurer
från hela världen

KRISTINA GAGGA KAMNERT

KRISTINA GAGGA KAMNERT

Huskurer från hela världen

Huskurer från hela världen

© Kristina Kamnert

FORMGIVNING: Jonas Svensson

ISBN: 978-91-87875-24-3

UTGIVNINGÅR: 2018

Kira Förlag
Monbijougatan 17 H
211 53 Malmö
www.kiraforlag.se
jeanette@kiraforlag.se

9 789187 875243

FÖRORD

– Hej, det är Gagga!

Jag kan för mitt inre öra höra precis hur hennes röst lät när hon ringde. Det gjorde hon ibland, och då ville hon gärna läsa upp ett nytt kapitel i den bok som ni nu har framför er. Hon läste med sådan inlevelse och diktion (ingen slump, hon läste ju in många talböcker genom åren) och det var så bra. Jag tyckte hon var en lysande stilist och kallade henne för Hemingway. Det gjorde att hon under-tecknade sina mail till mig med ”Ernie”.

Bara ett par veckor före hennes bortgång vintern 2016 fick jag hela manuskriptet. Hon var stolt över vad hon skapat. Huskurer från hela världen ingår väl generellt inte i Kira förlags utgivningsnisch, men för Gagga ville jag gärna göra ett undantag. Och den utspelar sig mestadels i Malmö. Och för den delen så handlar boken ganska mycket om henne själv.

Så tog sjukdomen henne och världen blev lite kallare. Och boken lades på vänt.

Men jag hade lovat.

Så kom möjligheten. Det blev efterfrågan på nyutgivning av Gaggas förstlingsverk ”Mitt Bullen” och hennes skor ska finnas med i utökningen av konstnären Åsa Maria Bengtssons verk Way to go på Davidhallsbron. Ett bra tillfälle. Jag bestämde att boken skulle göras som e-bok.

Så här har ni den, Kristina ”Gagga” Kamnerts tredje bok. Helt gratis. Bara att läsa och sprida i alla sammanhang där en bok bör finnas.

Tack Gagga, för allt kul och viktigt du bidrog med i mitt liv!

Jeanette Rosengren, förläggare

Malmö 23 juni 2018

KRISTINA GAGGA KAMNERT

Huskurer från hela världen

ATT BOTA SMÄRTA MED SMÄRTA

Hans inre smärta var så stor att det enda sättet att härda ut var att då och då se en filmsnutt på sin mobil som visade avhuggna kroppsdelar som rullade mot kameran på ett kakelgolv. Ett avhugget huvud bland annat. Då kände han sig bättre.

Han var ensamkommande från Afghanistan. En papperslös tonåring. Illegal. Mamman död och pappan försvunnen i kriget. Han presenterade sig med ett bittert skratt som "Talibanen". "Talibanens" färd mot Europa hade gått genom ondska.

En dag var han borta. Polisen hade tagit honom och sänt honom tillbaka till Afghanistan.

GARAGET

Garaget är en filial till Malmö stadsbibliotek. Vissa dagar i veckan har man ett språkcafé. Då kommer det folk från hela världen för att lära sig svenska. "Talibanen" hade hunnit lära sig mycket innan dom tog honom. Som pensionär kan jag sitta där hela dagen. Nu sitter jag och bläddrar i *Femtio nyanser av honom* när en somalisk kvinna slår sig ner bredvid mig.

"Hur mår du?"

"Tack bra".

"Jag heter Shukria".

Hon skriver det på ett papper. Sedan sitter vi och ler. Jag förstår att Shukria är mycket stolt över att hon kan skriva sitt namn.

"Pojke, flicka... pojke?" frågar hon och pekar på mig.

"Nej, jag är inte en pojke. Jag är en kvinna."

"Ha... en mamma?"

"Ja, jag är en mamma. Jag har en pojke."

Detta var nog den bästa nyheten jag kunde ge henne. Hon ler och nickar. Shukria har också barn. Hon visar upp fyra fingrar.

"Har du fyra barn?"

"Ha."

"Hur gamla?"

Shukria ritar en sexa, en åtta, en tia och en tolv.

"Är dina barn i Somalia?"

"Ha."

Hon gnider sin panna och sina tinningar.

"Natten. Problem mitt huvud. Inte sova. När barn komma, barn ska ha mamma som tala svenska, som läsa, skriva. Mina barn ska ha. De har tagit prov på munnen. Barnen min familj."

Hon läser stolt ur en bok: "Det var en gång en pojke som hette Pelle. Det var en rysligt lat och dum pojke..."

VAD GÖR MAN NÄR INGEN LÄKARE FINNS?

”Salam aleikum” säger en kvinna som kastar sig ner på stolen bredvid mig.
 ”Aleikum salam” svarar jag.
 ”Jag heter Khadra. Waxaan doonaya caawmo!”
 ”Jag heter Kristina.”
 ”Jag älska min man. Älska! Du ha man?”
 ”Nej, svarar jag. Jag är änka.”
 (Jag berättar inte att jag är skild för tredje gången. Det verkar väldigt lättsinnigt).
 ”Måste lära svenska.”

Hon slår handen i bordet och visar två stora ärr på handryggen.

”Vad är det? Skottsår?”
 ”Nej. När jag var liten, kanske fem år, jag minns inte, så blev jag sjuk. Hög feber och allt. Då la min mamma en gren på elden och när den blivit kolsvart och glödde brände hon mig. Två gånger.”
 ”Gjorde det inte ont?”
 ”Jooo! Det gjorde jätteont. Pappa höll fast mig. Jag sparade och skrek. Sen jag frisk. Jag har tre ärr på magen och ett på bröstkorg också. Det gammal tradition. Nu gör man inte så. Mamma mycket gammal. Fast hur gammal vet hon inte. Alla gjorde så på den tiden.”

Somaliskorna runt bordet nickar. En säger:

”Min mamma brände repor på min rygg när jag hade bronkit och hög feber. Kunde knappast andas. Sen frisk.

I Eritrea brändes små pojkar på tinningarna för att vaccineras mot en ögonsjukdom.”

Plötsligt pekar Khadra på en kaktusliknande krukväxt som står på bordet.
 ”Medicin! Aloe Vera! Man dricker den! Ta bort skalet på bladen, pressa juice och drick. Bra mot allt. Som penicillin.”
 ”Min mamma la en lök på elden och sedan la hon den heta löken på det stället jag hade ont,” säger Afshin som är ensamkommande från Afghanistan. Och hazar.
 ”Vad är hazar?”
 ”Du inte vet?”
 ”Nej.”

Han såg länge på mig. Sen:

”Minoritet i Afghanistan. Talibanerna drev bort oss. Massaker. Vi gick till Pakistan. Massaker. Vi gick då till Iran när jag var tolv år. Svårt vara hazar i Iran också. Då jag gick till Dubai för att söka jobb. Kom i fängelse i Oman för att jag saknade papper. Satt fyra månader. Sen de skicka mig Pakistanfängelse.”
 ”Varför hamnade du där?”
 ”Inget pass. Ett år.”
 ”Afshin du måste lära dig svenska!”
 ”Ja.”
 ”Nu!

Vi börjar med att läsa *Loranga, Mazarin och Dartanjang* av Barbro Lindgren. Den är rolig och så har den teckningar.

”Bakom vedbon ligger en extra fin sophög och på sop-

högen ligger för det mesta en giraff och snarkar med huvudet i en gammal konservburk. Giraffen kom vinglande en midsommarnatt för åratalsen, och slog sig ner rakt på Lorangas sophög.”

Afshin pekar förtjust på en av teckningarna: Rolig, titta!

”Skjut inte så förskräckligt, jag får så fruktansvärda svallningar i knäna.”
 ”Jag undra...”
 ”Fråga inte vad svallningar är. Det kan jag inte förklara!”
 ”Nej. Fruktansvärt. Vad är?”
 ”Det är hemskt. Motsatsen till gott och bra. Något dåligt. Fruktansvärt!”
 ”...jag vet fruktansvärt. Jag säga dej Pakistanfängelse mycket fruktansvärt”.

En kurdisk man lutar sig fram bakom mig och frågar:
 ”Du mycket jobba på Afshin?”
 ”Ja.”
 ”Inte lönt. Han aldrig få stanna.”
 ”Va!!!”
 ”Han får vandra hela livet.”
 ”Jävla arsel!” väser jag.

Afshin börjar rita på mitt block.

”... här gården, sopa varje dag... här min sal. 60 män på 20 gånger 8 meter. Sov på golv... alltid vått. Många salar, 600 män och 404 kvinnor. Alla städa varje minut utom dom som hade pengar. Dom muta, fick läsa... här

bageri. Dom slog mig varje dag, ett år, för att jag inte kunde jobba bageri för rygg. Pappa sålde affär i Kabul. Han gav mig pengar för att jag skulle få ett liv. Så jag gå till Europa. Mycket dyrt, 5000 dollar.”
 ”Hur får man tag i smugglarna?”
 ”Frågar den som vet. Människor fattiga i Iran. Alla behöver pengar. Muta. Ibland stå på hållplats. Jag gå på natten sova i öken på dagen. I Iran gränspolis skjuter för att döda. Zahedan, Mashad, Teheran och Urmia. Ibland hoppa från bro för att åka på lastbilsflak. Eller smyga upp under lastbilar. Hänga.”
 ”Varför valde du Sverige?”
 ”Det blev. Man gå mot Europa. Till Van i Turkiet sedan buss till Istanbul, Ismir, Samos sen Aten, Tyskland, Danmark, Malmö, Norge. Norge 1 år. Då polis hitta fingeravtryck från Italienska flyktinglägret. Ackurat. Dublinavtal. De skicka mig tillbaka dit. Jag rymma igen. Kom Sverige. Värsta va...”

Den kurdiska typen tar en stol och tränger ner den mellan mig och Afshin.
 ”Tror du på det där?” frågar han mig.
 ”Va?”
 Så börjar han ett mycket obehagligt förhör med Afshin.

”Var började du gå?”
 ”Pakistan. ”
 ”Sedan ?”
 ”Iran. ”
 ”Vilken väg gick du sa du ?
 ”... Till Van i Turkiet och buss till Istanbul. Sen Ismir. Båt Samos, sen Aten. I Grekland 1,5 månad”.
 ”Sen...?”
 ”Flyktingläger i Turkiet. ”

”...fortsätt!”

”... flyktingläger Italien tio dagar. Frankrike fem dagar. Genom Tyskland, Danmark, Malmö, Norge 1 år. Då polis hitta fingeravtryck från Italien. De skicka mig dit.”
”Han ljuger inte. Han kommer att få gå hela livet ” säger den kurdiske typen. Reser sig och och går.

Afshin smyger iväg. Denne man kommer jag alltid att hata.

Så småningom blev Afshin svensk medborgare med alla papper. Han slutade sitta gömd bakom en bokhylla. Och fick sin rygg opererad. Det var stort.

ATT BOTA ARTROS

Nadja från Kazakstan är en trollgumma. Hon ser mina krokiga artrosfingrar:

”Kristina skala och hacka färsk ingefära och koka den i vatten tills vattnet bli gult. Häll på honung och pressad vitlök. Drink. Bästa medicinen mot Artros.”

Och hon hade rätt. Långsamt blev mina fingrar bättre.

ÄT MJÖLKSVAMP

Nadja har många knep. På insidan av behån har hon en säkerhetsnål. Den ska peka nedåt för att vända ner det onda ögat i marken. När nålen är svart, så gräver hon ner den i jorden och tar en ny.

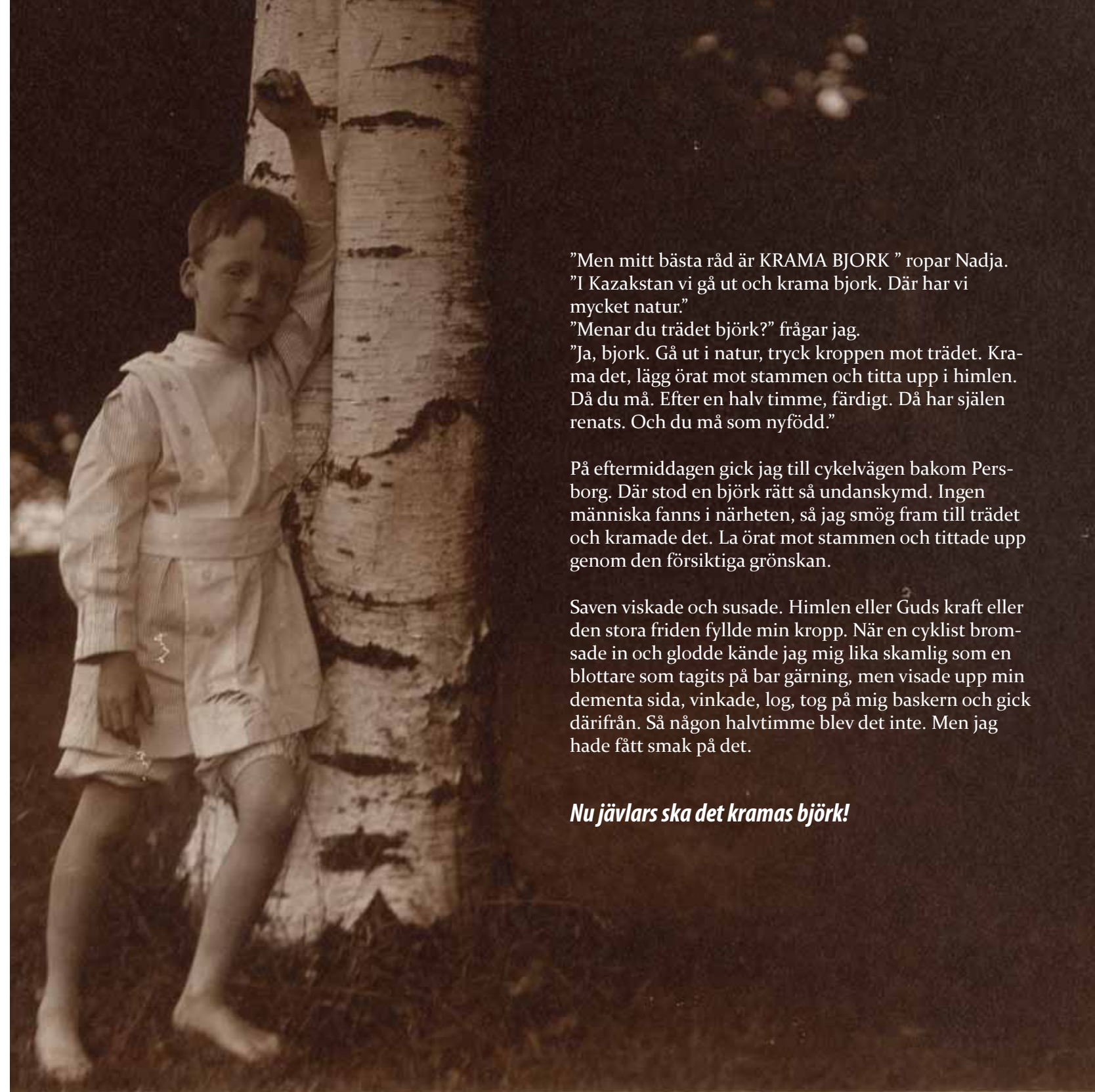
”Nadja, du är faktiskt farmor, men ser ut som en tolv-åring i ansiktet, slät som en barnrumpa och dina ögon strålar som blåklint.
Hur gör du?” frågar jag.
”Jag ...eter...eter ..”
”Ja?”
”Vit svamp, mjolksvamp.”

Tibetansk svamp härrör från ett tibetanskt munkkloster. Och är känd för att äga helande egenskaper.

- Drink den siktade mjölken.
- Tvätta svampen under rinnande vatten.
- Lägg tillbaka den i den rena behållaren och häll på ny mjölk.
- Mjölken bör intagas 20 dagar i rad, alltid på kvällen innan man går och lägger sig.
- De 20 dagarna skall följas av tio dagars uppehåll.
- Processen återupprepas tills din hälsa är återställd.
- Under de tio dagarnas uppehåll måste svampen tvättas av och förses med färsk mjölk dagligen annars kommer den att förlora sin styrka, svartna och dö.
- Den hälsosamma svampen fördubblas i storlek inom 17 dagar och kan då delas.

P.S. Svampen kan frysas in med mjölk på. Vid upptining skall den mjölken silas bort som den legat infrusen i. Därefter har svampen sin fulla kraft igen.”

Marita Petersson, Göteborg, diplomerad och certifierad friskvårdsterapeut

”Men mitt bästa råd är KRAMA BJORK ” ropar Nadja.

”I Kazakstan vi gå ut och krama bjork. Där har vi mycket natur.”

”Menar du trädet björk?” frågar jag.

”Ja, bjork. Gå ut i natur, tryck kroppen mot trädet. Krama det, lägg örat mot stammen och titta upp i himlen. Då du må. Efter en halv timme, färdigt. Då har själen renats. Och du må som nyfödd.”

På eftermiddagen gick jag till cykelvägen bakom Persborg. Där stod en björk rätt så undanskymd. Ingen människa fanns i närheten, så jag smög fram till trädet och kramade det. La örat mot stammen och tittade upp genom den försiktiga grönskan.

Saven viskade och susade. Himlen eller Guds kraft eller den stora friden fyllde min kropp. När en cyklist bromsade in och glodde kände jag mig lika skamlig som en blottare som tagits på bar gärning, men visade upp min dementa sida, vinkade, log, tog på mig baskern och gick därifrån. Så någon halvtimme blev det inte. Men jag hade fått smak på det.

Nu jävlars ska det kramas björk!

BJÖRKEN ÄR RENA APOTEKET

På våren drack samerna björkens sav för att hålla sjukdomar borta. Av nävertjära görs myggmedel. Roten är febernedsättande och motverkar reumatism. Bladen är urindrivande och blodrenande.

Björkens innersta tunna näver används som plåster på sår. Man tänkte på björkticka eller björknäver och la den på kroppen där värken satt. Sedan fick det glöda på huden tills det blev ett brännsår. Det onda skulle rinna ut genom de vätskande brännsåren.

Nästa dag säger Carima:

”I Irak jag krama ceder. Micket bra. Få tröst och önska saker.”

Carima tillhör den mandeiska kyrkan som är förbjuden i Irak. Därför var hon och hennes familj tvungna att fly. En dag tog de sina pass och gick iväg. Det var viktigt att det såg helt vardagligt ut. Som att gå och handla. Annars kunde de ha råkat riktigt illa ut. Mandéerna vördar Johannes Döparen och dopet är deras viktigaste sakrament. Hela kroppen sänks ned i vattnet. Dopen skedde vanligen i floden Tigris, som rituellt kallas Jordan.

KVINNLIGA FÖREBILDER

Fatima

För vissa människor är problem till för att lösas, inte för att vara problem. Det har jag lärt av min son. En sådan människa kom in på språkcaféet, satte sig försiktigt bredvid mig vid långbordet, förde ihop sina handflator och bugade djupt. Hon var insvept i sjal och lång grå kjol.

”Hej” sa jag, ”jag heter Kristina.”

Kvinnan såg skräckslagen ut och sa något som lät som:

”Fatima”

”Fatima?”

”Fatima.”

”Afghanistan?”

Hon nickade.

”Hur länge har du varit i Sverige?”

Inget svar.

”En månad? Ett år? Bor du i Malmö?... Malmö?...

Malmö?”

Fatima härmade tyst:

”Malmö...”

”Malmö är en stad i Sverige”.

”...la ilaha illa-llah..”

”Sverige är ett land...”

Jag gav henne en broschyr om språkcaféet med adress och tider.

”Kom i morgon kl 18.00”.

Så skrev jag dit ordet TOLK.

”Hoppas att du visar upp lappen för någon som kan läsa svenska.”

Fatima försvann som en blix. Till nästa språkcafé dök hon upp tillsammans med en ung man.

”Jag heter Aref. Mamma ville att jag skulle säga att hon är så ledsen för att hon inte har gått i skola.”

”Jag förstår. Sätt er. Du talar perfekt svenska?”

”Jag har varit i Sverige i två år. Kom som ensamkommande flyktingbarn. För fyra månader sen blev jag legal och kunde skicka efter mamma. Hon är också legal nu”.

”Förlåt om jag frågar, men är din pappa död?”

”Nej, han fick inte inresetillstånd så han är hemma och sköter fåren och mina två äldre systrar bor i Iran”.

”Hur kom du hit?”

”Det tog mig två år att tjuvåka under lastbilar och gå genom öknen. Jag hamnade i grekiskt fängelse, sen gick jag och kom till Sverige. Jag vill inte prata om det”.

”Förlåt .”

Jag ger Fatima en liten röd anteckningsbok.

”Fatima. Var så god. Här får du en liten anteckningsbok. Den ska du skriva ord i. Det är din bok nu.”

Aref översätter. Jag skriver Fatima och hon skriver långsamt Fatimah. Jag skriver SON och pekar på Aref. Fatimah skriver försiktigt SON. Efter det ljudar vi bokstäverna om och om igen.

”Aref, försök att hjälpa din mamma med att ge henne några nya ord varje dag. Nästa gång ska vi lära henne några siffror och börja med klockan”.

”Tack. När mamma börjar prata blir hon fri.”

***Hon har vågat
och klarat att ta sig till ett
språkcafé.***

***Hon har vågat
och klarat att åka buss***

***Hon har vågat
och klarat att komma in i biblioteket.***

***Hon har vågat
att gå längst in i salen
och sätta sig vid långbordet.***

JÄST SOM ANSIKTSMASK

Rör ut ett paket kronjäst med lite vatten. Det är den bästa ansiktsmasken. Aino Taube, den stora dramaten-skådespelerskan, lärde mig det.

Tant Aino var en ovanlig människa. Hon var klok, tolerant, vacker och intelligent. Jag minns hur jag fick följa med henne och farbror Anders (Anders Henriksson) när dom skulle in till Dramaten och jobba. Först fick jag sitta med i logen när dom sminkade sig och berättade för mig om författaren eller pjäsen. Under föreställningen fick jag antingen sitta hos sufflösen, om det var på Lilla scenen, eller i kulissen om det var på Stora scenen.

En gång när det var "Vildanden" på Stora scenen och jag satt i kulissen hade jag en vit blus på mig. Plötsligt spelar sig Åke Claesson ut från scenen och väser till mig: "Försvinn!!!"

Därefter kommer farbror Anders ut och väser: "Sitt kvar!"

De två tyckte inte om varandra. Jag visste inte vad jag skulle göra, men löd farbror Anders. Senare förstod jag att det var min vita blus som hade distraherat Åke Claesson.

En annan gång, det var på Lilla scenen, satt jag bredvid sufflösen på sidan. Pjäsen hette "Kittelflickarens son". Plötsligt spelar sig Gunnel Hellström ut baklänges till oss och viskar att det luktar brand och spelar sig in igen. Sufflösen springer ut och slår larm. Men det var tydligen ingenting farligt. Någon lampa eller så.

Jag minns också våra samtal när vi körde hem efter föreställningarna. När vi åkte långsamt över Tranebergsbron och tant Aino berättade om till exempel Allan Edwall som inte trodde på sig själv och ville sadla om till brevbärare.

"Denna begåvade pojke!!"

Jag lyssnade och sög in.

Vad som hade hänt mig om jag inte träffat Aino, vet jag inte. Det hade nog inte blivit så bra. Varje människa måste bli sedd eller ha en förebild. Aino såg mig. Varje gång jag senare i mitt liv for till Stockholm i något ärende besökte jag alltid tant Aino. Antingen i villan i Äppelviken eller så väntade jag på henne utanför Dramaten. Sedan gick vi till KB och drack whisky. Det var alltid en stor händelse när Aino kom till KB. Det började med att vi två satt vid ett litet bord och slutade med att väldigt många människor satt runt vårt lilla bord. Aino var älskad.

När hon blev äldre hade hon två inneboende i villan. I källaren bodde Axel Segerström, en skådespelare. Där uppe bodde en nunna. Axel var genomsnäll och udda med ena foten utanför samhället. Han hade kontakt med Tony Rosendal, en berömd brottsling som satt i fängelse sedan många år.

Tony Rosendal hade i sin tur kontakt med Maja Ekelöf, författaren till boken *Rapport från en skurhink*. Maja Ekelöf skulle ta emot ett litteraturpris i Stockholm och var väldigt osäker, blyg och nervös. Tony Rosendal ordnade då via Axel att Aino skulle ta hand om henne i Stockholm. Efter det skickade Tony en stor bukett röda rosor som tack.

Så inträffade den stora rymningen från Kumlabunkern. Elva hårdbevakade interner, bland annat Tony och Svarstenbrandt, rymde. Det blev ett stort polispådrag och tidningarna vrålade. När jag besökte Aino stod där en massa herrar i trädgården. Hon var helt säker på att det var rymlingarna. Hon sa ingenting (Gud ske lov) men blev nervös för hon tänkte: "Var ska jag lägga alla och vad har jag för mat hemma?" Det visade sig vara civilklädda poliser som letade efter Tony. Förklaringen, sa Aino, måste vara att de hittade både hennes och Axels adress i Tonys cell på Kumla. Så skrattade hon glatt.

Ainos sovrum låg på övervåningen. Utanför fanns en balkong. Framför den växte en tall, så det var lätt att klättra upp. En natt vaknade Aino av att det stod en främmande man där och frågade efter Axel. "Ja, han är i källaren", sa Aino och somnade om.

Aino var grann i sitt röda hår som hon behandlade med hennapulver. Hon blandade hennapulvret med kaffesump och masserade in det, lät det sitta någon timme och tadaaah! Resultatet blev lysande.

ATT BOTA REUMATISK VÄRK

Långbordet är uppställt längst in i Garaget. Lotfi sitter med ansiktet vänt mot entrén.

"Salut!"

"Själv?"

"Bien."

"Lotfi jag håller på att tappa håret, regarde! Det ser inte ut som hår utan som fjöset på en vissnen maskros. Vad ska jag göra?"

"Gnid in en vitlöksklyfta, lite brännvin, eller piripiri och ha det på övernatten. Det måste vara starkt för att väcka upp hårrötterna".

"Mera!?"

"Får du ett djupt sår - ett skärsår - så halvera en gul lök och pressa in den i såret. Stoppar blodflödet, läker och desinficerar."

För flera år sedan hade Lotfi så svår reumatisk värk att han knappt kunde lyfta armarna.

"Då grävde mina kompisar ner mig i Saharas sand. Bara huvudet stack upp. Det skall vara i juli eller augusti när det är som varmast. Men efter kl. 20.00 då solen inte steker. Du skall ligga så i minst 30 minuter och högst två timmar. Någon skall hela tiden droppa vätska i din mun. Efter två sådana behandlingar blev jag frisk! Det är mitt bästa tips."

”Var har du lärt dig allting?”

”Från min mor, Atmani Fatma som har lärt av sin mor, som lärt av sin. Vi är berber från Sidi Bel Abbe`s i Algeriet. När hon var sex år började hon arbeta med boskapen, tvättade, slaktade, städade. Mamma blev oersättlig så hon giftes inte bort förrän hon var 21 år. Min pappa hade elva syskon och hus med stor trädgård och boskap. Där fanns det ännu mer att göra. Hon fungerade som barnmorska, läkare och veterinär och gick i skogen och samlade örter som behövdes till mediciner. Jag hade åtta syskon. Mamma mjölkade, gjorde ost, bakade, stickade vantar och mössor, knöt mattor, högg ved och skrattade. Och pappa var glad. Min barndom var formidable! Mor var analfabet och kunde inte ens tala arabiska, bara den berberdialekt vi använde. När hon var 55 år började hon i skolan och nu läser hon tidningar och böcker och talar arabiska. Du skulle se våra solnedgångar! När solen sjunker ner i Sahara förvandlas öknen till flytande guld. Sedan sänker sig den kolsvarta stjärnhimlen över allting som en kupa.”

Han bränner av sitt leende, tar fram en liten rulle, stor som en necessär, försvinner in i ett hörn, brer ut sin bönematta och ber. Om jag vore 50 år yngre så skulle jag fria.

Jag berättar inte för Lotfi att: Min första man smugglade vapen till O.A.S. (Organisation de l` armée secrète) i början på 60-talet. Vi gifte oss 1962 och han var mitt livs stora kärlek. Han gav mig en revolver, en Browning, som jag hade på mitt nattduksbord som skydd när han var borta.

Eller att: En av mina gamla vänner, Harry Forsberg, var främlingslegionär mellan 1936-1942 stationerad i Sidi Bel Abbe`s. Hans jobb var att döda berber i Atlasbergen. Harry, som var min klippa i Stockholmsnatten.

Frankrike släppte två atombomber över Sahara. Den första 13 februari 1960 över Regan. 1962 blev Algeriet självständigt efter att ha varit en fransk koloni i 138 år.

ATT BOTA MALARIA

Jag sitter med Komlani på språkcaféet. Han kommer från Togo och lär mig franska. Jag lär honom svenska. Leila kommer och kramar mig bakifrån och undrar om jag vet någon som vill flytta hem till henne. Hon har plats. Komlani vill gärna. Leila skakar på huvudet och sätter fingret på hans kind.
”Nej. Du svart.”
Sen flimsar hon iväg.

Komlani ser hur ledsen jag blev och tröstar mig. Hans pappa har malaria. Och mot malaria använder familjen bladen från ett träd, som på språket ewe heter Sangera. Bladen ser ut som långa gräs och kokas. Det skall drickas i tre dagar. Komlanis bästa huskur är:

”Blanda vitlök eller gul lök med honung i en flaska och gräv ner den i jorden. Flaskan får inte vara full eftersom den då exploderar av gasbildningen. I den värmen fungerar jorden som en ugn. Flaskan skall ligga i jorden i tre dagar. Sen är det färdigt. Blandningen dricks utspädd med varmt vatten som te och det är bra mot allt.”

”Mer!?”

”Det finns en hudsjukdom som heter Zona (på språket ewe), som kan leda till döden. Sjukdomen kommer från en liten moskit som sticker hål på huden och sprutar in sitt gift. Den hemska klådan gör att man naturligtvis kliar sig och på det viset sprider giftet vidare och till slut får stora sår. Medicinen mot sjukdomen är att smula ner Baobabträdetts blad och krossa det tillsammans med vatten och sedan smörja in den angripna huden med smeten. Baobabträdet är Afrikas viktigaste träd. Det kan klara sig utan vatten upp till sju månader. De stora frukterna innehåller allt man behöver i näringsväg. Frukten har ett hårt skal med en yta som sammet. Man slår frukten mot marken för att krossa skalet. Inuti finns ett ljust, rosa fruktkött.”

Komlani har nio syskon och hans mamma är faderns tredje fru.

”De är gifta i kyrkan” berättar han stolt. Ingen av sönerna har jobb, trots högre utbildning, utan bor kvar hemma.

”Det finns inga jobb i Togo.”

Komlani lånade pengar för att komma till Europa. Åker han tillbaka pank går det illa. Riktigt illa. Polisen har beslagtagit hans pass och utan pass är han hjälplös. Illa går det ändå eftersom det nu står i hans pass att han nekats uppehållstillstånd i Sverige. Presidenten i Togo, anser då att Komlani måste ha snackat skit om Togo för den svenska polisen. Eftersom han sökt uppehållstillstånd tyder det på landsförräderi. Familjen varnar honom för att komma hem. Det mildaste straffet blir fängelse och tortyr, i värsta fall dödsstraff.

Komlani delar ut reklam på natten. På morgonen går han till en skola och hjälper till att servera frukost. Där får han lite mat och framför allt går tiden. Resten av dagen sitter han i en kyrka. I sitt rum på Dalaplan får han ångest.

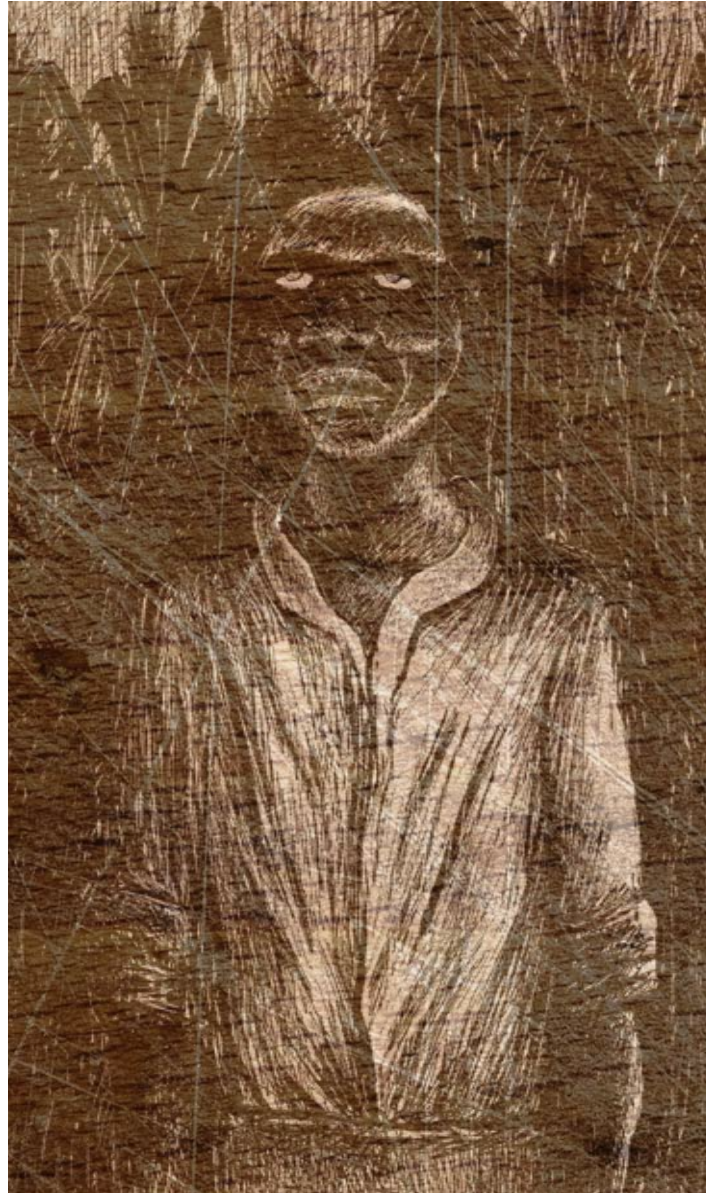
Idag har Komlani fått besked:

Han skall inom tre veckor utvisas direkt till Togo och har blivit nekad att få komma till Ghana där han kunde ha klarat sig. Komlani är rädd. Togos president, som efterträtt sin pappa på ämbetet, tillhör voodoo kyrkan, inte för att skada andra utan för att skydda sig själv. Annars hade han troligtvis varit död för länge sedan. Voodoo är tillåtet i Togo men inte statsreligion. Sedan år 2003 är voodoo och den romerskkatolska kyrkan statsreligion på Haiti. Ewefolket förde med sig den när de skeppades dit som slavar från Afrika.

Komlani är troende evangelist vilket samtidigt innebär ett skydd mot voodoo. Voodoo präster finns det överallt. Betala en summa och prästen håller en ritual och håller getblod över en fetisch, som fungerar som symbol för din fiende. Sedan är det bara att vänta så slår blixten ner och dödar fienden eller något annat hemskt.

”Tror du på det?” frågar han mig allvarligt.

”Ja. På 60-talet tränade jag jazzbalett i en källarlokal i Stockholm. Lokalen var stor och avlång. Vi dansade i ett led från kortsida till kortsida. I bortersta hörnet satt en afrikansk musiker och spelade congas. Det var meningen att vi skulle dansa fram till honom sedan vika av, gå tillbaka och ställa oss sist i kön igen. Men jag kunde inte det. Varje gång restes en osynlig mur framför mig som jag inte kunde ta mig igenom. Det var fysiskt

Jean-Noël Lafargue: *A Zombie, at twilight, in a field of cane sugar of Haiti.*

omöjligt. Så jag vek av innan jag kom fram. En eftermiddag satt jag i omklädningsrummet nere i källaren när plötsligt en kraft, som från en jättemagnet drog mig uppför trapporna till kontoret. Där satt han. ”Stop it!”, ropade jag. Och han skrattade.

”Det var ashe”, säger Komlani. ”Gudomlig energi, livskraft som kommer från skaparen Ogudun. Under denne finns Orisha. Det är en grupp högre andeväsen som äter av blod från offrade djur innan de tar mänskliga kroppar i besittning, rider dig. Det är ett utbyte där människorna får ta del av den gudomliga energin, ashe. När en ande tar dig i besittning rider dig, kan det se ut som ett epileptiskt anfall. Dessa andar kallas Lwa och ärvs inom familjen. Man kan köpa Lwa för att få skydd mot fiender. Initieringen in i voodooon gör man via en ritual som är mycket gammal. Ritualen sker med sång och dans som leder in i extas. Den initierande bjuds att dricka människoblod och äta ett brunt pulver, pulvriserat människoben. Som hjälp att öppna barriären mellan den initierande och andarna använder man sig av kabbalistiska tecken som ritas på marken med hjälp av mjöl. En så kallad vever.”

Komlani föreslog att jag skulle kolla upp den samiska kulturen som måste ligga nära voodooon. ”Och glöm inte honung! Du skall äta en matsked varje dag, morgon och kväll. Bra för minnet!”

Det var det sista jag hörde från honom. Sen försvann han.

I Benin är voodooon allmänt förekommande. De som utövar den onda voodooon är onda människor. En liten pojke, 5, 6 år gammal hittades i Themsen. Det vill säga delar av hans kropp hittades där. Han hette Adam och var ett offer. Hans tortyr var rituell och hans mördare kom från Benin. Obducenterna hittade fibrer i hans kropp som kom från Benin och som används i voodoo-ritualer.

DEN SVARTA BIBELN

De sjätte och sjunde Moseböckerna ingår inte i vår riktiga bibel utan är skrivna långt senare och kallas för den svarta bibeln. De är troligtvis skrivna på 1500-talet och har ingenting med bibeln att göra.

Innehållet är ockult. I Sverige finns den bara i sex exemplar. Jag lånar en på biblioteket, efter att ha fått stå i kö många månader. Där står bland annat att tecknen i en vever ritas i en cirkel på pergament och skrivs med blodet från en ung duva. I lagen om intagningen på sidan 80, punkt 12 står det:

”Den som inte tar emot denna bok, eller som hånar den får den eviga förbannelsen på nacken, eller som han stjal eller på annat sätt missbrukar den. Precis på samma sätt som Kain fick och Guds änglar vänder sig ifrån en sådan person.”

Därför lämnar jag snabbt tillbaks den svarta bibeln till biblioteket. Och anser ingenting om innehållet.

KÖN

En kväll satt vi och fyllde i ett formulär om vilken sorts litteratur vi tyckte skulle finnas på biblioteket. På vardera sidan om mig satt somaliskor insvepta i sina vackra tygstycken. Formuläret skulle undertecknas med namn och längst ner skulle man kryssa i valfri ruta:

Kön?

Man   Kvinna   Egen definition

Kvinnorna tittade på mig?

”Vad är egen definition?”

”Jag vet inte. Det är nåt nytt. Jag ska fråga.”

Fick en liten frist när jag gick fram till bibliotekarien och frågade vad i helvete jag skulle svara? Visserligen älskar jag att chockera men inte i fel sammanhang. Jag trodde inte det var dags för den frigjorda svenskheten ännu. Vi bestämde att de skulle skriva ett kryss under kvinna. Och att det andra var nåt nytt som vi inte förstod. När det var färdigt knuffade den ena somaliskan på mig och viskade:

”Vad heter där nere på svenska?”

Under bordet pekade hon på sitt underliv.

”Om jag ska gå till doktorn kan jag inte säga: där nere!” Jag skrev: underliv, sköte och vagina och förklarade att dom orden kan man säga högt. Somaliskorna antecknade allvarligt de nya orden.

”Dom här orden ska ni förstå, men aldrig säga högt: mus och fitta.”

De antecknade. Och så kom frågan om vad mannens könsorgan heter.

”Penis är det riktiga ordet. Och dom här orden ska ni lära er men inte använda: snopp och kuk. Det är fula ord”.

Jag frågar de somaliska kvinnorna vad som skulle hända om man blev gravid i Somalia utan att vara gift.

”Man blir inte gravid om man inte är gift.”

”Men vad skulle hända om?”

”Man blir inte gravid om man inte är gift.”

Som om jag frågat om man går på vattnet i Somalia.

Jag fortsatte med att hjälpa Muna att uttala: ”Gunnar Ljunggren bor i en lägenhet i Åby, norr om Norrköping.” Det var inte lätt. Hon kämpade på, fast jag tror inte att hon förstod ett enda ord. Hon låtsades.

JÄVLA MÖDOMSHINNA

Tjatet och hotet om mödomshinnans vara eller icke vara lever i stora delar av världen. Kvinnan kan bli undersökt före giftermålet för att få bevisat att varan är intakt. Har man ingen så kan det opereras in en. Vad nu en mödomshinna är för något?

I vissa kulturer kan den äkta mannen lämna tillbaka bruden till fadern och äktenskapet bli upplöst om inte en droppe blod finns på lakanet efter bröllopsnatten. Då anses bruden vara begagnad. Det kan innebära vanära för bruden och brudens familj. Ingen man skulle vilja ha henne efter det. Och en ensam kvinna klarar sig inte i den kulturen. Allting kretsar runt mannen.

TIPS FRÅN IRANSKA KVINNOR

Perserna skall vara specialister på örter som naturmediciner. De vandrar i bergen för att plocka örter till hushållet, säger Maryam, och ger mig en liten grå hård klump som skall vara rena dundermedicinen mot alzheimer.

”Kondor, vitgrå kåda från trädet Boswellia. Det används som rökelse i religiösa sammanhang, ren och ofarlig rökelsen. Äts som tuggummi av gravida kvinnor för att barnet skall bli begåvat. Medicin mot alzheimer. Mot diabetes. Blodsockret sjunker. Kan smaka allt från sött till beskt. Det beska anses bäst. Kondor mycket dyrt.”

Jag fick också något som såg ut som stelnad stearin. Kattira eller hästsvans. Naturell hårgelé. Nahib säger att det ser ut som det som blir kvar i skålen när räven druckit ur all mjölk. De iranska kvinnorna tar med sig små burkar med mystiskt innehåll till Garaget. En glasburk med Khakshir som är en växt med gula blommor. På hösten när den blir brun plockas den och görs till pulver. Under de heta sommarmånaderna tillsätts socker. Drycken är nyttig och läskande. Rose är ett rosa puder. Pulvriserade rosa rosenblad, som gör huden mjuk och spänstig. Viskande berättar dom att man skall massera in den i underlivet för att huden skall bli elastisk. När jag sätter kaffet i fel strupe förklarar Nadira att arabiska kvinnor vill vara sexiga. Jag vet inte vad jag skall svara, så det blir:

”Men ni bär slöja i Iran?”

”Jo. Alla kvinnor måste skyla håret. Det är lag på det.”

Nahib är oerhört vacker. Ansiktet är som en skulptur. Hon är helt osminkad och sitter med vit stickeluva på huvudet.

”Och smink får man ha. Mycket smink. Och jättehöga klackar. Under slöjan bär man en tunika och ett par byxor eller en manto som är en rockklänning. Har familjen råd blir det mycket smycken. Arabiska kvinnor vill vara sexiga och gör många plastikoperationer. Bröstförstoringar är vanligt.”

ATT CYKLA

Garaget skall ordna en cykelkurs. Noria kommer dragandes med sin barnvagn. Hon tar upp barnet ur vagnen och efter en sekund har pojken klämt sig i porten. Skrik och gråt. Snabbt en plastpåse med is från serveringen för att trycka mot det onda.

”Kristina jag vill lära hit och dit” säger hon ”Vad är?”

Jag pekar:

”Du har kommit hit. Din barnvagn står där. Vi sitter här. Men snart ska du gå dit, till barnvagnen. Förstår du?”
”Jag här. Vagn där.”

Noria är analfabet för att hon kommer från Afghanistan. Talibanerna sköt hennes svärföräldrar. Lyckligtvis hann Noria och hennes familj fly. Hon talar pashto och kan skriva sitt namn som då ser ut som ett avtryck från en fågelfot i sanden. Eftersom Noria bor i Lindängen skulle hon vinna timmar varje dag om hon kunde cykla. Därför skall hon anmäla sig till cykelkursen.

”När börjar nästa kurs?”

”Augusti.”

Leila viskar till mig:

”Då ramadan slut. Haram, jungfru.. du vet.. Du förstå? Kan skada.. Du förstå? Men hon får för sin man!”

Och högt:

”Akad på Seved säger att en gammal kvinna behöver sex lektioner för hundra kronor i timmen. Hundra kronor i timmen. Dyrt. Titta på mina blåmärken! Svårt lära gamla hundar cykla. Cykelkursen här gratis men svårt få plats. Fullbokat. I teve en stor mulla sa att kvinnor bli sterila av att köra bil” ropar Nadja från sin dator ett trappsteg upp.

”Därför är det förbjudet i Saudiarabien. Det var en kvinna som körde där. Hon modig. Hoppas hon må bra. Vår presidentski Nursultan Nazarbayen har bestämt att kvinnor inte behöver ha slöja på kontoret eller i skolan. Det är bra.”

Bredvid Nadja sitter en man från Irak. Hans beslöjade fru sitter med deras baby i barnavdelningen. Frun får inte sitta med sina jämnåriga. Mannen pläderar för att kvinnan skall vara hemma. Hon får inte ens åka taxi om det inte finns en manlig släkting med.
”Om hon var gravid och plötsligt fick värkar?”
”Då får hon vänta tills jag kommer hem.”

Det är inte ens lönt att fråga om hon skall anmäla sig till cykelkursen. Mödomshinnan har hon knappast kvar. Men det skulle vara svårt att cykla med både barn och manlig släkting på hojen.

Den irakiske mannen har en liten mobil, och fotograferar. Han skryter med att han fått jobb på Sydsvenskan. Vilket naturligtvis är lögn. Därför talar ingen fritt när han är i närheten. Leila berättar att detta svin försöker bjuda ut henne. Han tigger och ber när hans beslöjade fru sitter i barnavdelningen med deras lilleputt. Leila skäms. Så förödmjukad.

Somaliskorna som gått kursen ser ut som prunkande fjärilar när de cyklar hem från Garaget. En kvinna från Pakistan kan inte sluta cykla så hon fortsätter att cykla runt Uddeholmsparken. Om och om igen.

KAN MAN LEVA UTAN KÄRLEK, TYP

Den vackraste man jag någonsin sett frågar om han får slå sig ner bredvid mig. Jag kan inte titta på honom. Sådant måste han vara van vid. Kvinnorna måste dras till honom som getingar till jordgubbssaft. Jag känner hur en svallning är på väg.

”Läget?”
”Själv? Jag heter Kristina.”
”Jag heter Theobalde.”
”Var kommer du ifrån?”
”Guinea Bissau.”
”Oj.”
”Ja.”
”Det är långt bort.”
”Ja, långt.”
”Hur länge har du varit i Sverige?”
”Sex månad.”
”Månader.”
”Månader, tack.”
”En månad, flera månader.”
”En månad flera månader.”
”Du är duktig.”
”Tack. All kraft lära svenska språket.”
Pekar på sitt huvud: ”Vad heter?”
”Hjärna.”
”Ja. Hjärna. Hur skriva?”
Jag skriver.
”Tack... hjärna. To focus?”
”Fokusera” säger jag och stirrar på pappret.

”Fokusera, fokusera.”
”Vilket språk talar ni i Guinea Bissau?”
”Portugisiska.”
”Är du muslim?”
”Ja, muslim.”
”Sharialagar?”
”Nej, inte sharialagar i Guinea Bissau. Inte haram.”
”Varför hamnade du i Sverige?”
”Kärlek. Studera i England, träffa äskling hon danska. Vi bo här. Sambo.”
”Nej inte äskling! Äskling! Säg!”
”Äskling.”
”Nej ÄLSKLING.”
Jag skriver ordet på en lapp.
”Tack. Ska lära mig.”

Två män kommer in på biblioteket. Ser sig omkring och tar fram sina mobiler för att fotografera. En kvinna rusar upp och drar sin slöja över ansiktet och Afshin böjer sig ned över bordet.

”Stopp!! Inte bra fotografer här” ropar Theobalde. Männen försvinner. Leila och Nadja kommer fram till vårt bord.

”Bra!!! Micket bra!”
De kryper ihop hos oss.
”Du älska din äskling?” säger Leila.
”Mycket. När min äskling komma från jobb. Jag laga stark mat. Vi äta, titta teve. Jag mycket energi. Vi äska. Hon mui contento. Jag glad.”

(Leilas sorgsna ögon glittrar.)

”Jag älskar Jesus. Men vill träffa man också. Det är svårt. Längta. Jag vill tala kärlek. Jag tycka mycket kärlek. Jag mycket längta. Jag som hav otan vatten.”

Solen går i moln, men en solfläck stannar kvar över deras bord. Världens vackraste 22-åring från Västafrika, en pigg 50-åring från Iran med glittrande, hårt målade ögon, en ensamkommande skadad flyktingpojke från Afghanistan, en farmor från Kazakstan och en svensk pensionär sitter och viskar om det mest förbjudna. Kärlek!

VAD KAN EN KRAMLÖS UPPVÄXT LEDA TILL

”Vi har tittat på hur vuxna upplever fysisk kontakt utifrån hur de hade det i sin barndom. Vi fann att personer vars uppväxt inte varit kärleksfull och trygg hade svårt med beröring som vuxna.”

”Hur tog det sig uttryck?”

”Dels en väldigt tydlig oförmåga. De visste inte hur de skulle beröra eller när. De var också väldigt utseende- och kroppsmedvetna, om de svettades eller så. Och samtidigt som de verkligen inte ville beröra önskade de att de haft lättare för det. Det som var lite förvånande var att för dem som hade en kärleksrelation var det väldigt viktigt med fysisk kontakt. Inte att ge, utan att få.”

Ur en intervju med Caroline Johansson som skrivit avhandlingen ”Perception of touch - Development and personality factors in touch avoidance”

KÄRLEKEN GJORDE MIG FRISK

Jag kan inte komma ihåg att min mamma kramade mig. Men slogs gjorde hon. Jag skulle ligga i hennes knä och få stryk på rumpan. Låg jag inte stilla hotade hon med att hämta björkris.

Vi bodde i björkarnas stad Umeå. När jag blev för stor för det övergick det till örffilar. Mamma var bra på att sy och sydde alltid mina kläder. Att prova var vidrigt. Jag stod på en pall och mamma stod bredvid med munnen full av knappnålar och förklarade för mig vilken hopplös kropp jag hade. Hur svankryggad jag var. Det gick ju inte att köpa kläder till en sån kropp så hon var ju tvungen att sy.

Hm.

Jag jagades av det svarta hålet. Jag hörde röster och fick migrän och skickades bort ett halvår. Jag kunde inte heller lyfta upp armarna mot någon som i en kram. Då blev dom förlamade. Handskakning gick bra. Jag hade också svårt att äta tillsammans med andra människor. Min mun var ful. Tystnaden var ett hot.

Med dessa störningar så gällde det att hålla masken och skratta. Så jag lärde mig prata, skratta, berätta historier, bla, bla, ha... När jag var 16 år träffade jag Herman, min blivande man, på en studentskiva. Han gick på sjöbefälsskolan.

”Henne ska jag gifta mig med” sa han.

Min farfar var sjökapten och hade bärgat en spansk armada med en stor gulds katt ur Biscayabukten. På sjökortet var platsen utmärkt med ”Hedbacks point” efter farfar och just då läste dom om denna bedrift på sjöbefäls skolan. Och där stod jag. Så Herman började uppvakta mig. Vi gick på bio. Och under den långa vägen hem med tunnelbanan stod vi upp. Jag i ena hörnet och Herman i det andra. Han hade omedelbart förstått att jag var knäpp.

”Du har inte blivit kramad särskilt mycket?”

Efter lång tids biogående och avstånd, närmade han sig långsamt, tills han kom så nära att han kunde kyssa mig på kinden. Men det tog tid. Lång tid. Vi gifte oss. Han botade mig med kärlek.

ATT HA HUND

Om man skaffar sig hund så innebär det att man får uppleva absolut villkorlös kärlek. Rent vetenskapliga studier visar att när hunden och dess ägare har ögonkontakt resulterar det i förhöjda nivåer av hormonet oxytocin. Vilket får både hunden och dess ägare att må bra.

Jag hade en underbar hund i 16 år, Pom Pom, en Jack Russel-terrier. Vi hade vårt bestämda promenadstråk. Alltid över Gamla kyrkogården. En dag låg en man raklång på en grav. Hans fru stod bredvid och förklarade: ”Han kollar bara att han får plats.”

Vi brukade också möta en äldre man som var ute med sin svarta pudel. Han lyfte alltid artigt på sin svarta persianmössa. Så samtalade vi en stund medan hundarna slickade på varandra. En dag var han försvunnen. Han hade blivit sjuk och kommit in på ett vårdhem. Pom Pom och jag fortsatte naturligtvis att gå våra promenader och gick då förbi hans lägenhet som låg på första våningen.

En dag stod där två polisbilar och jag såg fotoblixtar lysa upp hans rum. Mannen hade hängt sig i kroken till taklampan. Hans fru hade låtit avliva hans hund när han var på vårdhemmet.

Momo säger i *Med livet framför sig* av Emil Ajar:

”Man måste ta hand om och älska varandra för att överleva. Ensam klarar man sig inte långt för: Ju färre man är desto mindre räknas man.”

UPPMUNTRAN

Min son sa ibland när han var liten:

Mamma, du kan väl killa mig lite under fötterna så att jag blir litet uppmuntrad!

TRÄTJÄRA MOT HOSTA

Jag var på hemväg från jobbet på Malmö stadsteater och var trött och gick långsamt fram mot Triangeln. På trottoaren stod en liten dam och tittade in i den mörka Magistratsparken. Hon bar en beige gabardinkappa ordentligt knäppt högt upp i halsen och en liten hatt, nästan som en basker.

Armarna hängde rakt ner, tryckta mot kroppen och i handen dinglede en handväska. Hon stod alldeles stilla. När jag kom fram till henne såg hon på mig och sa:

”Jag kan inte hitta honom. Han brukar komma hem igen men nu är han borta. Han var så fin. Det är för att allting är så kaotiskt nu. Då blir han rädd. När jag kommer hem måste jag stänga fönstret, annars kan jag inte sova. Nu kommer han inte.”

”Vem är det som inte kommer?”

”Jag har haft honom länge, nästan ända sen jag slutade på Strumpfabriken.”

Hon stirrade in i parken.

”Pelle, en gul kanariefågel. Han har flugit ut genom fönstret. Jag kan inte se honom.”

Denna oerhört rara, gamla dam visste inte riktigt var hon var. Men om jag bara hjälpte henne till Holmgatan så skulle hon hitta hem. Hela vägen hostade hon. Självt har jag också taskiga lungor. Därför har jag en liten burk trätjära på nattduksbordet. Jag skruvar av locket på kvällen när jag skall sova och det hjälper mig att andas. Inte för en vanlig förkylning utan bara när det är jobbigt att klämma in luft i lungorna.

Nästa kväll var det likadant. Hon stod där som om hon hade väntat på mig. Pelle hade inte kommit hem och hon hostade. Eftersom jag hade dunderkuren hemma, så tog jag med henne hem och gav henne en liten burk trätjära.

“Den här burken ska du ställa på nattygsbordet. När du lägger dig ska du ta av locket på den så att du andas in ångorna när du sover. På dagen ska locket vara på. Då hjälper det dig att andas och hostan blir bättre. Förstår du?”

Så följde jag henne hem till Holmgatan. Kunskapen om trätjära har jag med mig från Norrland. En gång om året skulle man till dispensären för att kontrollera lungorna och tjärvatten användes mot lungshot. Vid bensår blandades en del trätjära med en del sprit för daglig sköljning. Tjären användes också som magiskt fördrivningsmedel. Man strök ett tjärkors på ladugårdsdörren för att skydda djuren.

Jag är övertygad om att med en vitlöksklyfta i rumpan och en burk trätjära på nattduksbordet så lever man längre.

Jag berättade naturligtvis om den kaotiska damen för min son, så nästa dag när jag kom hem stod hon i hallen!

“Jag såg henne på Triangeln så jag tänkte att det nog va henne du berättat om. Jag tror hon letar efter dig, så jag tog med henne” sa Kalle.

”Hej!” sa jag till damen. ”Hur är det? Har du gått vilse?”
 “Ska man dricka det eller ska man smörja in sig med det?” undrade hon nästan blygt.

“Va?” sa jag.
 “Jo, ska man dricka det eller smörja in bröstet med det?”

Hon menade naturligtvis trätjären! Jag följde henne hem och tog ifrån henne denna livsfarliga tinktur.

BASTU SOM RITUAL

”Över hela norra halvklotet har människor använt bastun i religiösa sammanhang. De nordamerikanska indianernas svetthydda är en märklig ceremoni för andlig och kroppslig rening. Glödgade stenar förs in i den helt mörklagda svetthyddan och deltagarna framför böner och ceremoniella sånger. Svetthyddan ses som Moder Jords sköte och deltagarna genomgår en process av död och återfödelse. Svetthyddan används också för olika boteceremonier och den anses ha starkt helande potential. Var och en som badat en god bastu vet, att han efter badet känt sig lättare till kropp och själ. Men redan under badet och dess olika skiften erfar man känslor av välbefinnande, vilka taga sig uttryck i förtjusta utrop såsom ”Ah- bah- så skönt! Det gör då gott!” och annat i stil härmed, som man får höra i ackompanjemang av kraftiga klatschar från badkvasten. Höjdpunkten av välbehag erfar man, då svetten börjar strömma utmed kroppen, då kvastningen förorsakar en kittlande känsla i huden under björkrismassagen och man tar sig ett svalkande dopp. Kulmen nås i alla fall en stilla sommarkväll efter badet, då man naken slår sig ner utanför bastun eller sträcker ut sig på bänken i kammaren. Då försvinna alla tvångsföreställningar, friden är oinskränkt, och människan känner sig försatt någonstans på gränsen till det överkliga.”

*Ur ”Blodstämmare & handpåläggare”
av Jörgen Eriksson*

Om ej trätjära och bastu botar graven hotar

TANDTRÄD

”Här ta mandlar. Bra för hjärta och hjärna. Tack så micket.”
 Ihadital menar ”var så god!”
 Hon ger mig en papperslapp där det står: ”TAGGA NER MORSAN!”
 ”Vad betyder?”
 ”Lugna ner dig mamma.”
 ”Otrevligt?”
 ”Nej, så talar söner.”
 ”Kan jag säga?”
 ”Ja, om du säger: Tagga ner lilla gubben!”
 ”Varför?”
 ”Då blir det kärlek.”
 ”Du lära mig onda ord!”
 ”Vad menar du?”
 ”Jag behöver när jag lagar mat. Ingen höra.”
 ”Kan du inget?”
 ”Jo. Skitstövel.”
 ”Jävla skit. Fans helvete. Förbannat jävlar.”
 ”Jävla skit, fans helvete, förbannat jävlar.”
 ”Bra. Träna på det.”

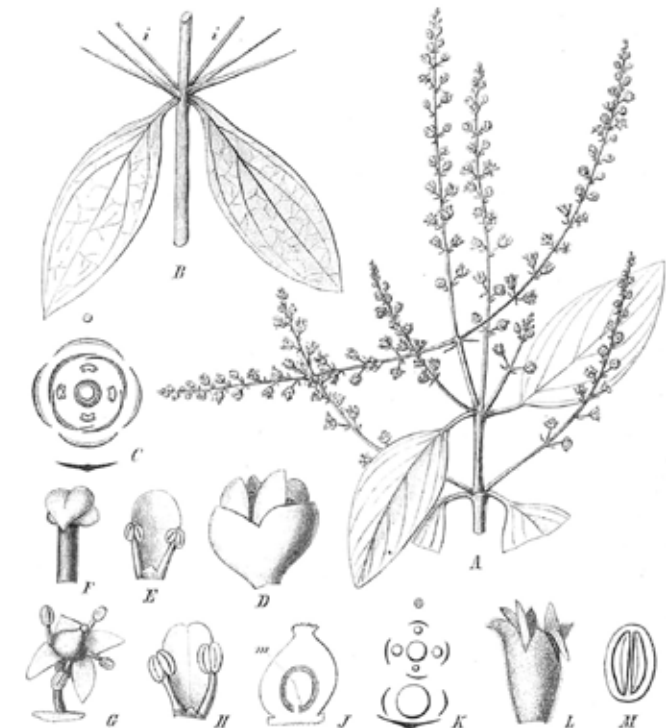

Fig. 10. A *Salvadora persica* Garcin., Habitus (1/1). — B *Azima tetracontiflora* Lam., Blättpar med axillären Dornen (1/1); i Grund der axillären Zweige. — C—F *Salvadora oleoides* Desse, C Diagramm; D Bl. (7/1); E Kronbl. und 2 Stb. (etwa 7/8); F A. — G—J *S. persica* Garcin., G Bl. (5/1); H wie E (6/1); J Frkt. im Längsschnitt (1/1), in Mikropyle. — K—N *Azima tetracontiflora* Lam., K Diagramm eines ♂ Blütenstaubes; L Bl. (11/1); M Fr. im Querschnitt (etwa 2/1). (Original.)

Så ger hon mig en bit från Siwakträdet.

”Tack så mycket!” Hon menar var så god.

”Du gnida den mot tänderna och rensa dom. Bättre än tandborste. Finare än bleka hos tanddokter.”

”Tack!”

Jag gick genast ut på toaletten. Blötte kvisten och gned mina tänder. Efter några gnid mot framtänderna började dom stråla och en härligt frisk smak kändes på tungan.

Läste om Siwakträdet på Google. Trädet heter också *Salvadora persica* och växer i Mellanöstern. Man kan göra ett puder av kvisten och använda det som tandkräm.

*Den store andens öga såg
av höjden ned till parken
och fann en vissnad gren, som låg
förgäten uppå marken.
Hur är du lilla gren så arm?
Jag vill dig lyfta till min barm,
och du skall bliva grön och varm.*

(Zacharias Topelius)

Och Meira från Marocko ger mig en liten gråbrun kvist.
”Du ska blöta den lite och sen gnida den mot tänderna.
Jag har precis gjort det.”

Hon ler och visar sina perfekt vita tänder.

”Vad har du fått den ifrån?”

”Mamma skickar från Marocko.”

I Pakistan använder man en kvist från trädet Sakra. Biten tuggas och med hjälp av saliv så vänder man den runt i munnen. Tänderna blir blixtrande vita. Men det speciella med Sakran är att tungan och läpparna färgas röda. Lysande röda. Som blod. Vilket i våra europeiska ögon ser otäckt ut.

EN ENSAMSEGLARES BÄSTA KNEP

1996 träffade jag Rolf Asserbäck på Kanarieöarna, en seg 73-åring. Han hade inte varit hemma på 23 år därför att han var fullt upptagen med att segla jorden runt. Skulle han bli sjuk på havet hade han en massa knep.

Botemedlet mot diarré - vilket är ensamseglarens farligaste fiende - är kakaopulver, matskedsvis.
Det är svårt att få ner, men det går.

Brännskador botas med flytande honung. Först badda med kallt vatten för att inte få blåsor. Han hade lärt sig det av en sköterska som smekt in honom med det när han skällat ryggen. Inte ett ärr blev det.

Han var grav allergiker och därför i det närmaste en eremit. Det var en ren ära att han talade med mig. Nu bunkrade han för en ny resa. Den skulle ta tolv år. Efter den skulle han ta sig en tur uppför Nilen. Rolf bar en mössa som såg ut som en stickad hög blå strut. En gång när han seglat förbi Västsahara hade han blivit tillfångatagen. Det var nämligen krig där och så kommer Rolf ensam seglandes i en åtta meter lång segelbåt.

”Hallå där! Vad fan är det fråga om?”

Han blev tillfångatagen av Polisario men släpptes efter några dagar. Mössan var en avskedspresent från fångvaktaren. Rolf hade nu klara planer:

”Karnevalen i Carupano i Venezuela missar jag inte. Där bär alla fruntimmer svart mask och kan i tre dygn välja vilka karlar dom vill ha. Precis som i Barranquilla i Colombia.

Det är de bästa karnevalerna i hela Sydamerika. I sex år ska jag sen stanna i Pacific och kryssa mellan öarna. En gång när jag var pank bodde jag hos en familj på Samoa i tre månader. Vi sov 40 stycken i samma lilla hus - dom har bara ett rum där. Jag ska också till Diego söder om Indien. Engelsmännen och amerikanerna har en bas där. Jag kom seglandes dit. Hade inget sjökort så jag gick in där det gick. Det gick illa. Jag blev anklagad för spioneri, men dom hittade inga bevis, så jag blev utvisad. Där ska jag bo i spökbyarna som står kvar sen dom kört iväg folket som levde där.”

Ett utdrag från Rolf Asserbäcks loggbok:

8 MAJ Fick loss masten från båten och den gör nu jobb som drivankare.

15 MAJ Om inte vinden blir bättre kommer det att ta månader innan jag kommer i höjd med Portugals väststude Cap Vincent. Måste ta dörren till WC för att kunna styra båten undan vind. Det blir ju ingen fart med nödrigg så jag tror att det ska hålla.

2 MAJ Hörde BBC med stormvarning. Kanske blir det stormvarning på... Det finns inga hamnar på den här sidan, bara en klippvägg. Man bör alltså ha en chans att klara livet...

- - -

Den gången räddades han av fiskebåten Pacaca och drogs in till Funchal. Nio veckors mardröm till havs var slut. Loggboken fick jag och min man ta med till Sverige och förvara tills vidare. Rolf kom aldrig hem.

BERG ÄR TILL FÖR ATT FLYTTAS

Jag sitter som vanligt vid långbordet på Garaget men idag sitter Yacup bredvid mig. Han är en ung kurdisk läkare från Turkiet och vi har inget gemensamt språk. Vi ler mot varandra och han trycker sig mot mig. Han verkar vara en mycket fysisk figur. En medelålders kvinna maler och maler om ordet "snuttjulle." På ett språkcafé dit ambitiösa människor kommer för att lära sig det svenska språket! SNUTTJULLE!

Jag skriver på en lapp "Jävla kärring" och smyger över den till Yacub. Han använder sin mobil och får fram innebörden av orden. De blev de första svenska ord han lärde sig. Han visar mig ett foto på en liten spädkvinna med grön huvudduk som sitter alldeles rak i ryggen på en soffa och ser in i kameran med allvarliga ögon. Sedan får jag reda på att det är hans mormor Hafsné.

"Hon var analfabet, men kunde tyda klockan och räkna pengar. Hon for omkring hela dan som en väldig snurra. Medlade i familjetvister, lärde kvinnorna ramsor som var bra att ha vid olika tillfällen, var barnmorska, kurerade sjuka barn och spådde i bly. När hon var tretton år giftes hon bort med min morfar som var 20 år äldre."

"De bodde i Batman, en by i sydöstra Turkiet där människorna levde av fruktodlingar och fåravel. Detta var för 60 år sedan när det inte fanns vare sig skolor eller sjukvård. Om ett litet barn fick feber, trodde man att botemedlet var att driva ut febern med värme. Så det lilla barnet syddes in i en färfäll med endast ett litet lufthål i sömmen för att inte bli kvävd. Barnet låg där och kokade i 8-10 timmar. Många dog. En kompis till

mig från Serhat hade förlorat två bröder på det sättet. Värme-utslag på barn botades med sand. Man stekte sanden i en stekpanna så att det desinficerades och la det sedan på utslagen när sanden kallnat."

"Alla i Batman kom för att bli spådda. Denna ritual utfördes med stort allvar och mormor rabblade hela tiden texter ur Koranen. Ett halvt kilo bly smältes i en stor sked över spisen. Offret satt på en matta på golvet och fyra män höll ett lakan över honom. Den som spåddes skulle koncentrera sig på sin fråga: Ska jag bli gift i år? Ska jag klara min examen? Får jag en son?"

I en stor skål med kallt vatten låg en sil av trä. Mormor la dit en gammal brödbit, vitlök, salt och gul lök. Sedan höll hon skålen över lakanet som täckte offrets huvud och hällde det smälta blyet ner i skålen. Efter det tydde mormor tecknen som bildats. Blyet kunde ha tagit former som liknade ögon, djur, växter, allt möjligt. Ögon var det värsta. Det betydde avund och ondska och var inte bra. Då fick man göra om ritualen. Ögonen måste bort. Då gjordes ritualen hårdare och snabbare och lika många gånger som det fanns ögon."

"Jag gick igenom denna ceremoni två gånger. Första gången var inför en examen. Då borde jag ha tagit råden på allvar och gått hem och pluggat därför att jag var usel. Andra gången också inför en examen. Då gick det bra. Jag hade pluggat mer. Mormor fick behålla sju döttrar och tre söner. Hon har nu fått 50-60 barnbarn och många barnbarnsbarn, men kan inte deras namn. Morfar dog för en månad sedan. Han blev 93 år."

ATT BLI AV MED VÅRTOR

Yacubs morbror Mehmet kunde ta bort vårtor. Han tog tag i problemet när ett av hans sju barn fick vårtor. Genom sin farfar fick han en nyckel via en text i Koranen. För varje vårta tog han ett vetekorn, ansade det och strök det mot vårtan samtidigt som han läste verserna ur Koranen. Efter det la han vetekornet i en påse och tog nästa vetekorn, ansade det, gned det mot vårtan samtidigt som han läste koranverserna igen. När varje vårta fått sin behandling och blivit läst över, grävde han ner dom djupt i marken. När de förmultnat efter så där 20 dagar så var vårtorna borta.

Detta är ett mycket omständligt sätt att bota vårtor på. Det finns många andra sätt som är enklare:

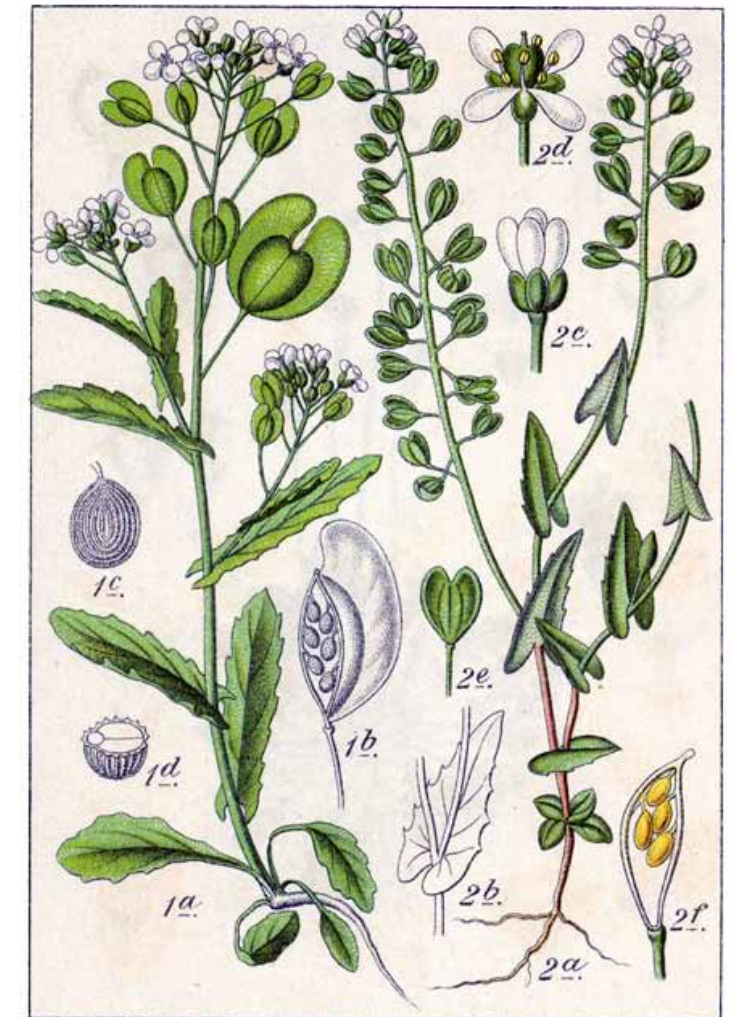
Tjära penslas mot vårtor vid fullmåne.

Penningört som brukar växa på kyrkogårdar har en vit sav. Stryk den på vårtor så försvinner dem.

Fetknopsblad gnids också mot vårtor.

Min mamma tog en fläsksvål och gned den mot vårtan och gick sedan ut och grävde ned den under en sten i månsken (antagligen skulle man niga och pussa en groda också).

Du kan också gå till ett apotek och köpa vårtorborttagningsmedel.

1. Pfennigkraut, *Crucifera thlaspi*.
2. Durchwachsenes Täschelkraut, *C. perfoliata*.

ATT BYTA HJÄRTA

Min brorson var den första patienten i Sverige som fick byta hjärta. Vi i familjen höll ju stenhård koll på hur operationen förlöpte. Allt gick väl och när han vaknade efter det hela ropade han:

”Jag vill ha leverpastej!”

LITE NORRLÄNDSKA TIPS

Min svägerska Gerd är uppvuxen på ett jordbruk i Jämtland. Där var det förbjudet att hålla ut kokhett vatten på backen för att man kunde skada de små under jorden. Denna vers har hon givit mig:

- Vad väntar du på?
- Jag väntar så på på stunden jag sitter och väntar på.

Gerds mamma hade många gamla recept som hon fått av sin farmor som var en kuckelkärring. Människor sökte henne för alla möjliga åkommor. Det är sorgligt att recepten inte är bevarade. Men några kommer hon ihåg:

Halvera en kålrot. Gröp ur den så att det bildas en liten skål. Lägg i en bit lakritsstång som du köpt på apoteket. In med det hela i svag värme i ugnen (helst vedeldad ugn). Då svettas kålroten så att lakritsen smälter. Sedan dricker man den ljuvliga vätskan som smakar sött av kålroten blandad med lakritssmaken. En underbar hostmedicin.

Groblad är läkeblad. Gnugga det mot sår, sprickor, vårtor, myggbett. Om du har bränt dig på brännässlor. Gnugga! Lägg det som plåster på variga sår. Gör först rent såret, lägg sedan gro bladens ovansida emot. Ovansidan är utdragande. Efter en eller två dagar tar du grobladens undersida och trycker emot. Den sidan är läkande. Det bästa är färska, gröna groblad. Plocka så du har över vintern, torka dom.

Den norrländska trolldomen tuken var ett garnnystan. I den blandade man in någon eller några trådar av en annan färg och la ut den bland grannarnas djur om man var avundsjuk och ville dom illa. Hittade man en tuk på sin äga var det detsamma som ett tyst hot, en förbannelse.

GETINGBÖN

*Geting geting
geting spik
stick i sten
men ej i ben
Och sticker du mej
skall du döden falla omkull
Amen.*

(nu flyger getingen sin väg)

Andreetta Grankvist från Köttsjön.

Andreetta kunde också stämma blod. Man skulle tänka på tre vattendrag som gick i en triangel och be en bön.

Angostura... användes ursprungligen som medicin mot gula febern, men visade sig också vara ett verksamt botemedel mot alla mänskliga lidanden och lidelser.

Det finns människor som har ett litet glas angostura att tacka för hälsa, kärlek och klar tankeverksamhet. Min egen erfarenhet av angostura är mer prosaisk.

När jag var fjorton år for jag med passagerarfartyget Patricia till England. Billigaste hytten längst ner i skrovet. Vi var sex stycken som delade utrymmet. Det blev storm. Alla mädde illa och måste spy men alla hann inte till toaletten. Och där var det kö. Det stank och var nada ventilation i hytten, så jag tog mig upp på däck och där blåste det för mycket. Någon sa: ”Drick angostura!” Jag dunsade mig mot skotten fram till baren och beställde.

”Det får vi inte servera dig för du är för ung.”
”Men jag ska inte dricka, bara doppa tungan i det som medicin!”

Då fick jag ungefär en trea och satte mig i den gungande baren och luktade och doppade tungan i denna underbara angostura. Den trean räckte länge. Jag satt där och glittrade i den gungande baren och slickade glaset alldeles rent. Ju äldre jag blev desto större blev glaset. Jag lovar att det fungerar.

Senare gifte jag mig med en sjökapten och vande mig vid sjögång. Den värsta stormen inträffade på Nordatlanten när vi kom från Cuxhaven med Wolkswagenbilar och skulle hämta bananer. Min man stod på bryggan och såg hur en våg bara lyfte en av de fastkedjade bilarna på däck och kastade ut den i Atlanten. Vår stewardess, som var stor som en val kom på drift i matsalen där det förutom möblemanget fanns en stor och fin mosaiktavla.

Hon kastades helt hjälplös runt och slog sönder allt som kom i hennes väg. Vi bildade en kedja för att rädda henne och inredningen. Min man hade då hand om sjukvården ombord. Mitt på Atlanten fick han bekymmer. Stewardessens man som var befäl hade fått syfilis. Och det visade sig då att hon också bar på detta. Deras äktenskapliga samtal resten av färden kan man bara gissa sig till.

Att åka med lastfartyg över ekvatorn är inte fel. Nätterna var fyllda av mareld som gjorde skummet efter de rullande jättedyningarna självlysande och förvandlade flygfiskarna till sprakande jätte-tomtebloss. Marelden låter. Den sprakar. Och över alltihopa hängde en fullmåne som en stilla påminnelse om evigheten. När vi väl kommit över ekvatorn var det bara Cuba Libres som gällde.

Det blir man pigg av. Mycket pigg.

ALKOHOLISM ÄR EN DÖDLIG SJUKDOM

"Jag körde hem men tog fel på hus och kolliderade med ett träd som inte finns på min tomt."

Ur skadeanmälan till försäkringsbolag

ATT FRIA

Josef slår sig ner och trycker sin armbåge mot min.
 "Du vacker kvinna. Du må bra?"
 Jag flyttar min armbåge.
 "Ja tack."
 "Vad du tycker om lagar som tillåta svenska kvinnor gifta sig med invandrare för pengar? Så de vara legala?"
 "Jag vet inte."
 Josef ser mig djupt i ögonen. Han förstår inte hur larvig han ser ut.
 "Vad du tycka? Titta mig i ögat!"
 Jag tittar.
 "Du, man gifter sig inte med en gammal kärring ens för att bli legal! Oavsett vad, så vill jag inte gifta mig. Berätta om öknen i stället!"
 "Om öken... jag visa dig öken och mata dig."
 "Nej tack. Det behövs inte."
 "Du hård kvinna."
 "Ja."

Taskigt, men Josef får fortsätta att sitta under träden i Uddeholmsparken och samla koppar från elledningar ett tag till. Han är så full att han trillar av stolen och blir portad från Garaget. Jag föreslår att han söker sig till en annan gemenskap. AA. Eller Sällskapet Länkarna.

ANONYMA ALKOHOLISTER

En gemenskap för män och kvinnor som söker lösa sina gemensamma problem genom att hjälpa varandra. Börsanalytikern William Griffith Wilson och läkaren Robert Holbrock grundade AA när de upptäckte att de kunde hålla sig nyktra genom att hjälpa varandra.

Jag reser mycket och är glad för varje hotellrum som inte har en minibar. När den stirrar på mig så gäller det att snabbt ta sig till ett AA-möte.

Inom AA arbetar man efter tolvstegsprogrammet. Sällskapet Länkarna arbetar efter sju punkter:

1. Erkänn att du inte behärskar spriten.
2. Du måste tro på en kraft som är starkare än din egen.
3. Ställ inga krav på dina medmänniskor.
4. Vi efterträvar avslut ärlighet, renhet, kärlek till medmänniskor och osjälviskhet.
5. Erkänn dina fel och brister för någon annan människa.
6. Gör upp med alla personer till vilka du står i missförhållande.
7. Såsom du själv blivit hjälpt skall du hjälpa andra.

I Marathon, Florida hittade jag 2005 den bästa AA-grupp jag någonsin besökt. Den hade en så stark gemenskap att de kunde hantera en grupp snart frisläppta interner som var ditkommenderade. Mot sin vilja. Vem kör ut 15 störiga interner? De var tvungna att sitta genom hela mötet för att få en signatur under sitt besökskort. När de inte var på möten kunde man se dem i sina röda fängelseoveraller jobba med vägarbeten.

Där blev jag erbjuden en mentor. En äldre kvinna som erbjöd sig att stödja mig via mail. Hon var ensamglare från Australien och orolig för att gå iland. Det skulle hon inte klara nykter. Som tur var så hade hon mycket pengar. Denna superkvinna!

Maria vill också delge. Hon har två söner, tolv och nitton år. Den yngste föddes sjuk av alkohol och kokain. Hon höll upp så länge sonen låg på sjukhus. Sedan fortsatte hon. Tills hon nådde botten. Nu vit sedan många år. Det enda hon kan göra idag är att vara en bra mamma. Den äldste sonen är narkoman, den yngste djupt störd. Maria går på möten varje dag.
 "It helps!"

Rod reser sig och säger:
 "Min dotter skar sig i handleden när hon var tretton år. Min fru tog barnen och gick när jag blev nykter och "tråkig". Hon flyttade ihop med en narkoman och langare. Jag kan bara tala med mina barn per telefon. De är nu avancerade alkisar. Jag går på möten varje dag. Det är det enda som hjälper mig."

8.3.2005

LUNCHMÖTE LOS ANGELES

En dunkel nattklubb på Sunset Boulevard ovanför en irländsk pub. Nattklubben är belyst med julpynt. Sjävig. Mycket folk. Mest unga tjejer och tatuerade män. Många mycket slitna. Dagens talare var en ung kvinna, ensam mor. Hon hade varit strippa, escort girl, hora, knarkare och alkis. Nu helt vit. Vissa gick på möten tre gånger om dan. En kille sa: "I'm a nut and everybody here are nuts. That's why I'm coming!"

En kille i trettioårsåldern, tung blandmissbrukare hade varit vit i 14 dagar. Han hade det mycket svårt. Det var många som tog hand om honom efter mötet.

Mötena avslutas alltid med att vi håller varandra i händerna och läser Sinnesrobönen:

"Gud ge mig sinnesro att acceptera det jag inte kan förändra. Mod att förändra det jag kan och förstånd att inse skillnaden"

I Amerika följs den sedan av Fader Vår och mötet avslutas med ett uppmuntrande: "Keep coming back. It helps. You are worth it!"

Ut i friska luften och tända cigaretten. På en bakgård i Las Vegas efter ett möte satt en stor svart man på trottoaren. "God bless you" sa han, och såg mig djupt in i ögonen. Då darrade jag.

En daggdroppe har landat på ett grässtrå, därför darrar det.

(Okänd författare)

"**SKROCK** ... är att man föreställer sig att vissa vardagliga händelser har övernaturlig betydelse. En havande kvinna bör icke gå mellan skaklarna på en häst. Hon bör även akta sig för att bli rädd för eldsvådor. En katt fick ej gå under en odöpts vagga, ty i så fall skulle barnet bli utsatt för maran. De skulle köra raskt till dopet för att barnet skulle bli raskt av sig. Barn kastade lossnade mjölkttänder i elden sägande att de skulle få en guld tand för en bentand. Badvatten hälldes icke ut, förrän man "kastat eld" i det eller spottat tre gånger i det."

Ur "Folketro och folkmedicin i Burträsk, Västerbotten 1933"

Min mamma var mycket skrockfull och rädd för allting. "Peppar, peppar, ta i trä" sa hon och snörpte på munnen.

"Uschiamej! Lägg aldrig nycklar på bordet!"

"Gå aldrig under en stege!"

"Ha alltid en liten slant i fickan annars kissar hundarna på dig."

"Kom ihåg sju års olycka om du gör sönder en spegel."

Om en svart katt sprang över vägen skulle man spotta tre gånger. Det var alltid något med talet tre.

Fredagen den 13:e skall man hålla sig hemma. Skulle någon komma på idén att ställa skor på bordet - vilket man inte gör så ofta - ändrade man sig snabbt när hon laddade en örfil. Det där med det ideliga örfilelandet sitter kvar i mina kinder. Aldrig i mitt vuxna liv skulle jag förödmjuka en annan människa på det viset.

I Norrland var det otänkbart att ta in Ljung i huset. Det betydde död. Ljung hörde bara till gravar och kyrkogårdar. Min mycket stränga farmor präntade in det i mig. Många år senare när vi flyttat till Stockholm förklarade en väninna hur fånig jag var som trodde på det, varpå jag plockade en stor bukett Ljung och tog med hem. Då dog farmor.

Det finns mycket skrock på teatern. Mitt första jobb som skådespelare var på Atelierteatern i Göteborg 1964. I en paus, någon av de första dagarna, stod jag på scen och visslade. Då kom min motspelare Bengt Schött fram och gav mig en örfil.

”Man visslar inte på en teater!”

Det är alltid förödmjukande att få en örfil. I det här fallet var det helt oväntat och av en främmande människa. En medelålders prudentlig man med ett fnissande skratt. Det är nu femtio år sedan. Jag glömmer det aldrig.

De flesta skådespelare har sina ritualer före föreställningen. På Malmö Stadsteater hade jag en kollega som tog priset. Hans loge låg bakom Intiman. När han stängde logedörren bakom sig för att gå till Stora scenen knackade han ett antal gånger på dörren och

spottade lika många gånger över axeln. Sedan gick han med huvudet nerböjt i korridoren. Om någon skulle komma på den ondskefulla tanken att hälsa på honom eller tilltala honom på vägen, så var han tvungen att gå tillbaka och börja om från början. Detta tog alla hänsyn till utom de som ville jävlas.

EN SAMISK RENSKÖTARE

Från ”The land of the midnight sun : summer journeys through Sweden, Norway, Lapland and Northern Finland” (New York, Harper, 1881-1882).

Min son filmar med Maj-Doris Rimpi, konstnär och renskötare. En av den samiska konstens revolutionärer som fick det första Sapmi Award priset 2012. Jag söker henne per brev och får detta svar:

Buoris Kristina

Skriver i all hast. Jag är på väg för sista filmscenen/kalvmärkningen i Arjeplogsfjällen.

Trevligt att Kalle är din son. Jag gillar honom. Ja hela filmteamet var toppen. Vi kämpade även på nätterna. Nu till sakfrågan. Ja visst, jag kan hjälpa dig med en del frågor.

Djupare samtal om den samiska religionen går ej att föra via telefon. Jag undrar när du måste prata med mig - tiden, i tanke på ditt författarskap.

Sommar och höst är den stressigaste tiden.

I år är det helt galet.

Filminspelningar, invigningar, möten. Min tid för det praktiska arbetet är helt rubbad.

Enligt planeringar, så har jag landat i mitt hem 18 okt-31 okt.

Vintern är jag hemma genom att jag tar en del av renarna till utfodring. Vårflytten till fjälls sker i april månad.

*Hör av dig.
Sommarhälsning*

Jag ringer henne. Hon påpekar först att den samiska kulturen är animistisk. Allting har en själ.

Guden står över allt på jorden. Människan lever i samklang med himmel, jord och underjord. Ingenting får förstöras. Akta var du sätter fötterna. Trampa inte ens på en hjortronblomma. Plocka inte grenar från friska träd.

”Vi använde björknäver som plåster. Inte hur som helst så att björken kunde skadas. Bara speciella bitar som satt där man försiktigt kunde ta dem utan att skada trädet. Till lördagsgodis fick vi grankåda att tugga på. Som tuggummi. Tugga också på tallbarr. Den är rik på c- vitamin. Att svälja en tesked trätjära botade förkylningen. Handpåläggarna mätte sin kraft med varandra men gjorde inget ont för det skulle kunna slå tillbaka mot deras barn eller närstående.”

VOODOON OCH DEN SAMISKA TRON är äldre än Gudstron och förtäljer att människan består av tre delar: kroppen, anden och själen. Anden kan inte människan giva ifrån sig. Inte mer än halva anden. Skiljer någon anden helt ifrån sig dör han. Den sitter i maggropen i håligheten under bröstet. Själens bor i huvudet. Inte heller själen kan man ge ifrån sig. Mer än halva själen kan ingen sända ut på vandring. Men halva anden och själen kan man giva. I sömnen tillhör man andarnas värld och då kan man giva sig ut på vandring. Kroppen kan man inte sända ifrån sig, den lever man av, berättar nåjden Aslakka Silversen Siiri.

All visdom finns i Bibeln, Johannesevangeliet och Johannes uppenbarelser. Och i Moses sjätte och sjunde bok, den så kallade svarta bibeln, från vilken nåjden och shamanernas verkliga kunskap kommer. Aslakka lärde författaren Erik Therman den formel som kan användas som ett medel att suggerera, hypnotisera och bota en patient. Den har en kristen tankegång med rytmiska upprepningar. Samma meningar upprepas i det oändliga. Det är en sträng och hemlighetsfull formel.

Före världen var till, vilade Guds ande på vattnet, därför är vattnet det starkaste och underbaraste i världen. Därmed vet läsaren tillräckligt utan att vi behöver svika Aslakkas förtroende. Detta är mycket likt det som Komlani berättade om voodoo. Uppfattningen var att sjukdom var ett ont väsen som trängt in i kroppen. Denna måste fördrivas. Man var själv tvungen att bota sina sjukdomar med hjälp av helande örter, botare och schamaner (nåjder). Detta är fakta jag hämtat från Erik Thermans bok *Bland noider och nomader*.

SAMISK LÄKEKONST

Farmors plåster, mirakelsalva som vi strök på sår när jag var liten. Grankåda utblandad med fett.

Åderlåtning: Att slå hål på en blodåder med en ”snäppare” och tömma ut det dåliga blodet.

Koppning: förbättrar blodtillförseln i huden och muskulaturen och i kroppens inre organ när blodtillförseln är dålig på grund av skada eller dylikt.

Stenbad: Man grävde en grop i marken och eldade där. Sedan lade man på en sten som legat under vatten, en som legat nere i jorden och en som legat i luften. Stenarna värmdes tills de var glödheta.

Sedan släcktes elden och den sjuke fick sätta sig på en pall över gropen med de heta stenarna. Det byggdes ett litet tält runt den sjuke med fällar och filter. Därefter hälldes vatten på stenarna. Den sjuke skulle sitta och omslutas av vattenångorna. När vattnet hälldes på

stenarna hände det att någon sten sprack. Det var ett tecken på att sjukdomen kom från vattnet, luften eller jorden beroende på vilken sten det var som sprack. Om en sten sprack var man säker på att bli botad. Sedan skulle stenarna läggas tillbaka på exakt den plats de var tagna ifrån.

Botestenaar. Stenar som kom från speciella källbäckar bar man på sig och använde genom att trycka eller stryka på det stället man hade ont. Då stenarna använts en tid måste de renas. Man lade då tillbaka stenen i vattnet så att vattnet fick tvätta bort den värk som fastnat i stenen.

Kvannefrö. Samernas mest älskade ört som ger längre liv och stimulerar matsmältningen. Anses vara en helig växt. Kvanne var en av de första växterna som odlades i Norden. Kvannefrö togs upp och torkades innan växten blommade. Den kallades för urtas. Man skrapade ner lite urtas i kaffet för att bota och hålla förkylningar borta. Kvanne heter *Angelica archangelica* på latin. Det betyder Ängel ärkeängel. Sägner berättar att under pestens dagar kom ärkeängeln Gabriel själv med kvanne till människorna för att visa vilken bot man skulle använda mot pesten. Som godis: kanderastjälken.

Renost gnids in på frostsador.

Ett samiskt örtte kan bestå av torkad älgört, björk, rölleka och ringblommor. Sägns motverka feber, lindra reumatism och hålla förkylningar borta.

Skvattram. Torka bladen. Hacka dem och ät, men bara litet. För mycket av det goda kan vara giftigt. Ger energi och gör dig lycklig. Afrodisiaka.

Kråkbär. Saften används mot snöblindhet och gråstarr.

Kåda från tall och gran har tuggats mot förkylning som tuggummi. Anses bakteriedödande.

Tvål. I gamla tider tillverkades tvål av så kallade tvålsjudarfruntimmer som gick runt i gårdarna och kokte tvål av björkaklut, djurben efter höstslakten, talg och ister.

DET HÄR MED RYGGONT

”Det var helt enkelt min egen nöd som drev mig till detta ” säger Matti Kenttä. ”Jag blev intresserad av att lära mig mer när jag själv blev hjälpt.”

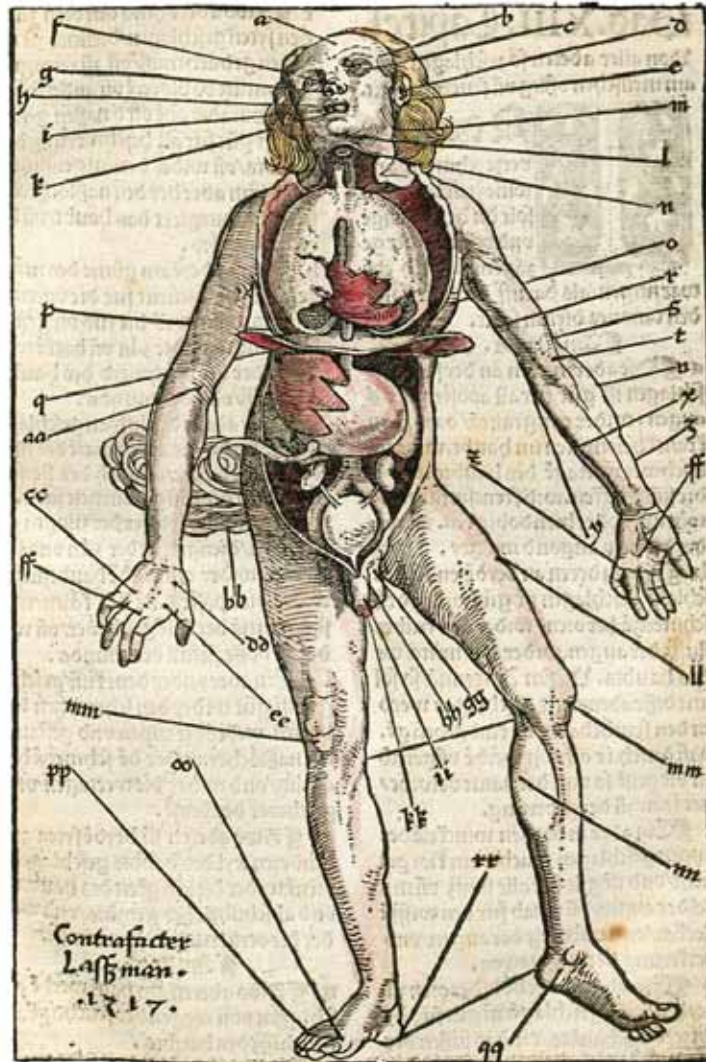
Han låter patienten lägga sig på rygg och tar själv tag i benen, de ska då vara lika långa, men om de inte är det lägger Matti musklerna tillrätta. När det är gjort ska man inte kunna rubba benen i längdriktningen. De som har besvär har inte olika långa ben, det är benen som är fel upphängda i höften.

*Ur ”Blodstämmare & handpåläggare”
av Jörgen Eriksson*

Jag har alltid haft ont i korsryggen. När jag läst detta tänkte jag på att använda båda benen på samma sätt. Då känns det bra. Glömmer jag bort det gör det ont.

Tack Matti Kenttä!

Punkter för åderlätning (Hans von Gersdorff, 1517)

BLODSTÄMMARE... är en person som kan få en blödning att stoppa. Blodstämman använder sin mentala kraft och någon formel. En formel kan låta så här:

***”Stå blod!
Som vattnet stod
i Jordans flod.
I tre heliga namn
Gud Fader, Son
och Helig And.”***

Författaren Jörgen Eriksson skriver i sin bok *Blodstämman och handpåläggare* om Yngve Perthu som fick sin blodstämningformel (inte den formeln som nämns ovan) av sin mormor när han var 18-19 år.

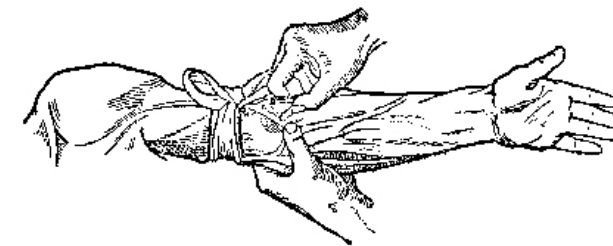
”Jag har ingen aning om vad som fungerar. Men det fungerar. Orden jag använder kommer från Bibeln. Jag läser dem tre gånger och avslutar med att räkna ner från sju till noll. När jag kommer till noll har det slutat blöda. När man har stämt blod blir man konstigt trött. Det tar ett tag innan man blir sig själv igen”.

I Erikssons bok läser jag också om Per Simma som är botare och blodstämman:

”När jag botar ber jag till Gud att han skall ta sig an det hela. Jag fungerar bara som en kanal för en större kraft (som Ashe inom voodoo). Vid blodstämning handlar det om principerna med ebb och flod. Det finns en god makt och en ond makt. Den goda makten botar. Den onda ger upphov till sjukdomar och lidande. Man måste sätta sig in i varför man har ont på ett bestämt ställe. Det finns alltid en orsak. När man hittar den så försvinner också värken”.

Författaren och Pajalabon Mikael Niemi blev hjälpt av en blodstämman när han var sex år. Han blödde näsblod svårt och det ville inte sluta trots läkarhjälp. En natt när det var riktigt svårt ringde fadern upp en blodstämman. Blödningen slutade och har inte återkommit.

Förfrysning. Urin hjälper mot psoriasis och att ”pissa loss tungan som fryst fast på en Nepalesisk järnplatta” som Niemi skriver i sin bok *Populärmusik från Vittula*.

DEN SAMISKA KULTUREN

Den samiska religionen förbjöds då samerna kristnades på 1600-talet. Trolldom bestraffades. Trolltrummor beslagtogs och förstördes, liksom de heliga offerplatserna.

En helig plats eller sten var nyckeln till trons kraft. Där slaktade man en ren och strök offrets blod på stenen. I samband med offrandet lade sig samnen på knä, bad, och slog huvudet i marken tills han kom i trance.

Alkoholmissbruket var ett allvarligt socialt problem bland samerna. I brist på sprit användes: Hoffmanns droppar, som bestod av tre delar koncentrerad sprit, en del eter och såldes på apotek.

Ur Pehr Nilssons motion från 1875:

”Det synes som om denna rusdryck skulle komma att överträffa alla föregående begagnade rusdrycker, med sina demoraliserande verkningar för vårt släkte, emedan denna rusdryck synes vara lika begärlig för såväl kvinnan som mannen och dessa rusdrycker är lika åtkomliga alla tider såväl helg som vardag.”

Massor av kunder skyndade till systemet under Motbokens sista dag för att få den historiska stämpeln 1955.

MOTBOKEN... var ett häfte där alla inköp av spritdrycker skrevs in. Den genomsnittliga inköprätten per motbok och månad var 1,82 liter. Inkomst, kön, förmögenhet och samhällsposition styrde tilldelningen. Den som var arbetslös eller saknade inkomst kom aldrig i fråga. Det gällde också gifta kvinnor och yngre män i allmänhet. En ogift kvinna kunde få en motbok, men hennes ranson var långt mindre än männens. Som kvinna och hushållerska fanns det inte en chans att få motbok när mannen i huset hade en.

Motboken infördes 1915 och slopades 1955. När motboken infördes måste samerna ansöka om lämplighetsintyg hos lappfogden som var kommunens man i rennärrings- och sociala frågor.

Gifta kvinnor ansågs inte behöva motbok, men ogifta kunde ansöka om en mindre tilldelning.

Erik Hedbäck, en släkting till mig, var lappfogde i norra Norrland 1932-68. Han var den som skulle bifalla ens ansökan om motbok. Hedbäck berättade om typiska samiska uttryck som präglats av deras hårda liv. Till exempel:

Häätty: Ordet som gör det omöjliga möjligt och upprätthåller människans liv och betyder "Det är nödvändigt". Svaret på frågan: "Hur har du det?" "Ei Pahaakaan" betyder "Inte illa heller".

KOMLANI LEVER

Som nyårshälsning i januari 2016 får jag ett mail från Lazarus:

”May the lord bless and keep you, May the lord make his face shine on you and be gracious to you May the lord turn his face towards you and give you peace in everything in this 2016, May you achive this year what you couldn´t in 2015 by the help of the holy spirit”

Så glad jag blev!

SJUKVÅRD FÖR PAPPERSLÖSA

Jag är på väg till MAS för en undersökning. I planteringen utanför Johanneskyrkan sitter fyra romska tiggare och sträcker fram sina pappmuggar. Jag säger att de skall få pengar om jag får prata en stund. En av dom kan knackig engelska. Då dyker tre ordningspoliser upp. ”Vad står på?”

”Vad menar ni?”

”Vi fick ett telefonsamtal från någon som sa att du var i fara och behövde hjälp.”

När poliserna försvunnit berättar jag för romerna att jag skriver om hur man botar sjukdomar när man inte har råd att gå till doktorn. Hur gjorde dom hemma i Rumänien när dom blev sjuka?

”Citron. Koka citron och vatten och smörj in på bröstet när du är dålig och det här”, kvinnan rafsar bland ogräsen i rabatten, ”kan du koka te på. Mycket bra ”.

Hon pekar på träden och visar på bladen.

”Koka mot hosta. Och man fångar öronfisk, gräver ner den i jorden. Efter en månad använder man den döda fiskmassan till att gnida på tinningarna när man har ont i huvudet. Bara på tinningarna” säger hon strängt och hötter med pekfingret.

”Hur kom ni till Malmö?” frågar jag.

”Vi sålde allt vi hade och betalade en människa en massa pengar. Han skulle skaffa oss arbete och bostad i Malmö. När vi kom hit var allt lögn. Vi var lurade. Så nu har vi inga pengar och sover i Folkets park. Det är kallt och våra kläder är smutsiga.”

Jag gör en svepande gest från midjan till knäna.

”Kan jag fråga om något under bältet, går det för sig?”

Kvinnorna kommer närmare och den äldsta nickar.

”Vad händer om en ogift romsk kvinna blir gravid?”

”Det är omöjligt. Man måste vara oskuld när man gifter sig. Jag var oskuld när jag gifte mig. Nu är jag 27 år och har inte blivit gravid ännu. Det är fruktansvärt.”

”Sover ni alla i Folkets Park?”

”Ja.”

Jag har kommit fram till MAS för att ta mitt ryggmärgsprov. Mycket rädd. Jag ligger på sidan med rumpan mot doktorn och med brallan nerdragen. En urful bralla!

”Har dom romska tiggarna någon möjlighet att få vård här om dom blir sjuka?” frågar jag.

Svaret blev en explosion av smärta i höftbenet.

ROMSK LÄKEKONST

Mycket förkortat så består romer av fem grupper. Resande är den största gruppen och den som först kom till Sverige. Historiskt sett kom de vandrande längs Sidenvägen från Indien. För 900 år sedan delade man på sig. Vissa tog vägen över Balkan, andra upp mot Tyskland. Den första dokumentationen av resande eller ”tattare” som fanns i Sverige är från 1512.

Under alla dessa århundraden då grupperna levt på olika håll förändrades naturligtvis grupperna sinsemellan. Från början var de ett brödrafolk. Numera kanske kusiner med olika språk och kultur.

Förintelsen drabbade romer lika väl som europeiska judar.

När jag var liten kom det ofta zigenare och ställde upp sina husvagnar i vår lilla stad. De stannade alltid i tre veckor sedan for de vidare. Jag var förbjuden att leka med dem. Men det gjorde jag ändå. Och fick stryk. Det var det värt. Mamma drog ner mina byxor och jag fick lägga mig över hennes knä. Så slog hon. Jag grät och skrek för det hörde till. Dessutom tänkte jag att om jag skrek jättehögt skulle det hindra henne från att slå hårdare. Hon slog med handen och hotade med björklöv. Vi bodde i Umeå. Björkarnas stad.

Ännu idag identifieras zigenarna med sina gamla traditionella yrken, även om de inte på generationer har varit till exempel tegelslagare, kammakare eller läkeörtsamlare. Jag söker upp ett romskt center i Malmö för att få kontakt med någon som minns några gamla huskurer.

Mannen jag träffade minns att hans mormor tuggade i sig vallmoblommor när hon mådde dåligt och kokade te på dem och drack. De kunde också läggas på sår. Morfadern mådde bra av konjak i kaffet. Men vem gör inte det?

Och nässlor är den mest c-vitaminrika örten i vår flora. Den kan torkas och smulas ner i degen när du bakar eller i soppan du kokar. På våren plockas de späda nässlorna och man kokar den härligaste soppa. Romerna kokade en smet av nässlor och smorde in sig med det för att läka sår och bli okänsliga för insektsbett och annat otyg.

MASLOWS BEHOVSTRAPPA

1. Basbehoven: mat, vatten, syre
2. Säkerhet och trygghet
3. Gemenskap
4. Uppskattning
5. Självförverkligande

Bara en liten del av världens befolkning når den sista nivån. Eftersom man först måste tillfredsställa underliggande behov. I stora delar av världen är det överlevnad som är det viktigaste. I västvärlden är det självförverkligandet som gäller.

ATT BOTA FÖRSTOPPNING

Lägg linfrön i vatten. När dom mjuknat så häller du i dig sörjan. Katrinplommon är effektivt. Dadlar, torkade fikon och kardemumma är magens bästa vän. Motverkar kramper och löser gaser. Har också skyddande antioxidanteffekt.

Fänkålsfrö tuggas mot gaser.

ATT INTE BLI SJUK... gäller också för en skådespelare. En teaterföreställning ställs bara in om den är **OMÖJLIG** att genomföra. Det vill säga, om en kvinnlig skådespelare är nära döden eller en manlig skådespelare sitter asfull på Savoy.

Om du känner att en influensa är på väg, skala en vitlöksklyfta och stoppa upp den i rumpan. Den luckras upp och försvinner av sig själv. Bästa medicinen. Du kommer att svettas vitlök. Det är bra för då kommer ingen nära dig och blir smittad. Man blir pigg av kuren så undvik att göra det på kvällen.

Gurgla dig med varmt saltvatten varje morgon.

Vid muntorrhet bit dig själv i tungspetsen några gånger.

Om man tappar rösten: drick ljummen vichyvatten, lös upp ¼ tesked cayennepeppar i ett glas varmt vatten och gurgla tre gånger om dagen.

Koka te på timjan mot slem i lungorna.

Mot blåskatarrer och urinvägsinfektioner ta två matskedar kanel och en tesked honung i ett glas ljummet vatten. Pressa citroner och drick tranbärsjuice.

Blixtlås som krånglar. Gnid med en tvålbit framför och bakom "krånglet" så glider låset.

Nervositet

Magnerverna skall hjälpa dig och inte stjälpa dig, börjar knäna skaka är det kört. Dra in magsäcken en centimeter så får du kontroll över magnerverna. Och stå stadigt med sträckta knän. Använd dig av energipunkten som sitter precis mellan bröstet. Sträck på dig så att den framhävs. Även om du är livrädd så ser du säker ut. Ett bra knep när man till exempel skall söka jobb. Sänk axlarna och andas in genom näsan och ut genom munnen. Säg: Jag kan!

Smidiga händer

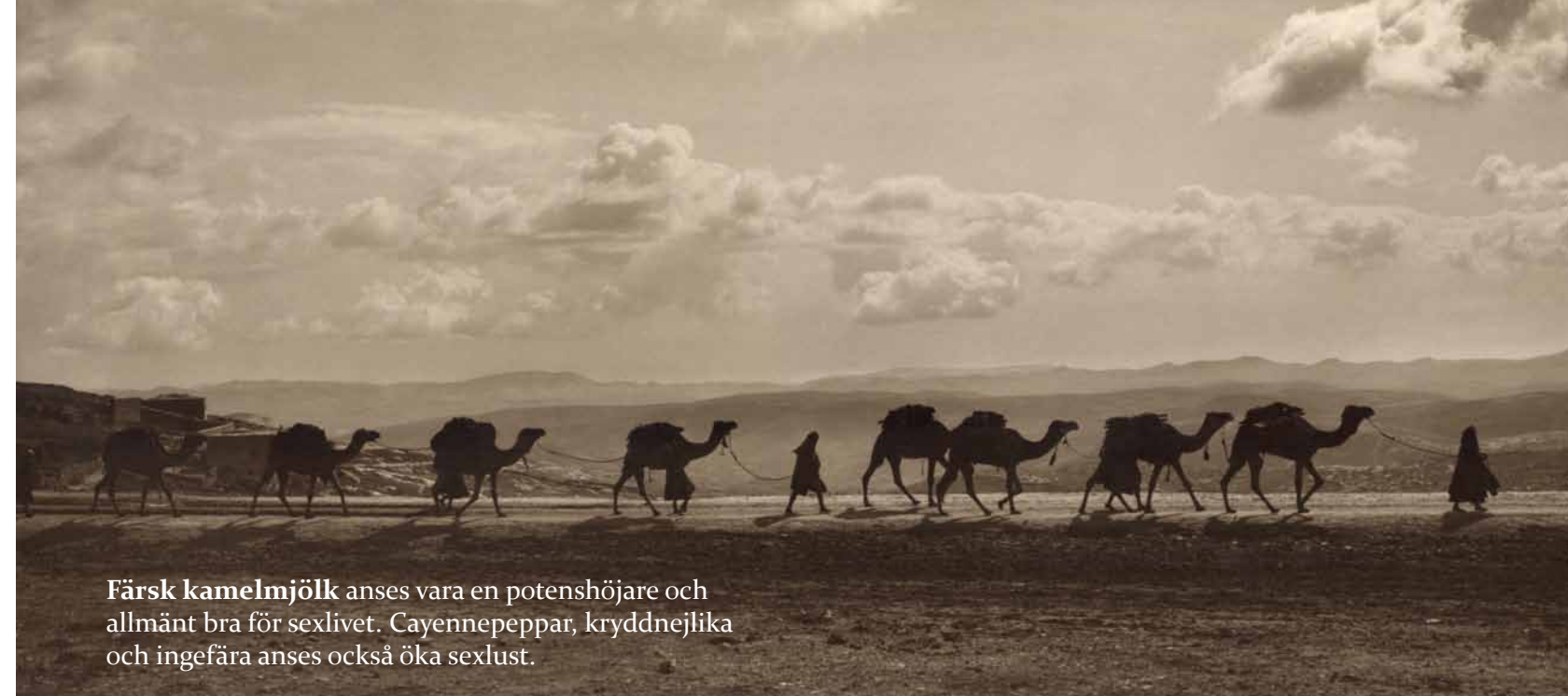
Ta kaffesump, blanda i lite olivolja och gnid in dina händer ett tag, skölj och händerna har blivit mjuka och smidiga.

För alla hon, hen och han

Rosenrot som växer i Sibirien och i vår fjällvärld.

Spansk fluga, en grönaktig fluga som pulvreras och ökar hudens känslighet och blodtillströmningen till könsorganen. Men kan ge inflammationer i njurar och urinvägar.

Havre, både korn och strå används. Havren har förmåga att frige könshormonet testosteron i kroppen. Fungerar bättre på kvinnor än på män.

Färsk kamelmjök anses vara en potenshöjare och allmänt bra för sexlivet. Cayennepeppar, kryddnejlika och ingefära anses också öka sexlust.

I Olle Strandbergs *Tigerland och Söderhav* läser jag om en kärleksmiddag i Macau. Detta skedde ungefär 1950. Menyn fick middagsgästen, en mycket rik och fet affärsman att till efterrätt börja gnaga på sina vackra konkubiner. Den serverades på WHUI CHUNG TU, Rue da Felicidade.

1. Tångräkor i brännvin.
2. Ormäggröra (fem olika sorters ormar efter behag).
3. Ungapa med lotusknopp.
4. Honungsmöss.
5. Kaffe med whisky.

Så här serverades det:

1. Levande tångräkor som svaldes med risbrännvin.
2. Valfri orm som servitören högg huvudet av på bordet, sedan "mjölkade" ut blodet i en kopp, sprättade upp ormkadavret och plockade ut ormäggen som var stora som hasselnötter. Ormäggen slukades med risbrännvinet.
3. Apan lades mot bordskanten och servitören högg av skalltaget och den varma hjärnan grävdes ur med porslinsked och serverades med lotusknoppar.
4. Desserten var små nyfödda musungar som han tog i "stjälken", doppade i honung och slukade.

Vill ni läsa mer om voodoo läs då *Lättjans öar* av Olle Strandberg i vilken författaren gör ett ordentligt strandhugg på Haiti. Skäm bort dig och läs den ändå förresten!

FÖRSÖKA DUGER... som mamma sa.

En lärare på teaterskolan sa att vi elever måste ut på stan och uppleva verkligheten annars skulle vi inte kunna gestalta den på scenen. Vi åkte på studieresa till Hamburg och kom till ett syndigt ställe på Reeperbahn. Det var ett ställe för äldre män som letade efter riktigt unga flickor. Där gick det att köpa allting. Trummisen, en äldre hård typ med ringar i öronen och tjockt guldhalsband log mot mig. Vi stämde träff nästa dag. Han kom körandes i en liten bil. Jag hoppade in. I dagsljuset såg jag att han var sminkad. Det var inte kul. Men den som sig i leken...

Han föreslog att vi skulle hyra ett rum. Då stannade hjärtat i kroppen på mig. Samtidigt tänkte jag att detta ville jag inte missa. Vilken upplevelse! Att hyra ett horrum med en främmande trummis i Hamburg. Jag gav mig faan på att jag skulle klara av det. Vi kom upp i en trappuppgång som luktade matos. Han ringde på och en man i undertröja öppnade och sa att rummet var upptaget.

Jag rann nerför trapporna och försvann. Jag undrar fortfarande om jag skulle ha klarat av det.

SJÄLV GÖRA SJÄLV HA... som mamma också sa.

I mitten på 50-talet blev en femtonårig väninna till mig gravid. Efter födseln hamnade hon på ett hem för ogifta mödrar. Det låg på Kungsholmen i Stockholm och hon fick ta emot besök en timme varje söndag. När jag gick för att besöka henne sa min mamma med darrande överläpp:

”Och du berättar det inte för någon!”

MIN MAMMAS FAVORITBERÄTTELSE

Hon gick till gynekologen och han frågade henne:

”Och när hade ni ert första samlag?”

Mamma svarade:

”Jag gifte mig 1 mars 1939.”

”Det var inte det jag frågade om” sa läkaren, ”jag frågade när ni hade ert första samlag?”

Då rusade mamma storgråtande hem till pappa som ringde och krävde en ursäkt av gynekologen.

Legala aborter fanns inte. Preventivmedlen var inte så avancerade. Man åkte till Polen och gjorde abort om man hade råd.

När jag några år senare kom i samma situation fick jag adressen till en läkare i Stockholm för att få en saltinjektion som skulle tvinga min kropp att menstruera. Det kostade 100 kronor. I väntrummet var det inte muntert. Kvinnorna satt på rad och stirrade ner i knät. Skam.

KONDOMER BLIR ALDRIG OMODERNA

På 60-talet fanns det kondomautomater på gatorna. Det gällde att på kvällen hitta en automat som fanns lite i skymundan på ett ställe en bit bort från gatlyktan. Idag används mer än fem miljarder kondomer i världen.

PESSAR

Har man bråttom när man skall sätta in ett pessar och är otålig och darrig, så förvandlas pessaret till en hal badtvål. Den slinker iväg. Smiter. Blir smutsig. Man får kasta den.

Fan!

Innan pessaren kom kunde man använda sig av bomullstussar indränkta i honung.

En bit av muren vid Folkets park i Malmö används som klotterplank. En dag stod det:

Följande gynekologer har förgripit sig på sina patienter.

Överst stod namnet på min gynekolog som jag gick till en gång. Och aldrig mer!

TROLLDOM

Häxan ansågs vara djävulens anhängare. Mellan 1668 och 1677 avrättades omkring 300 människor (mestadels kvinnor) för häxeri. År 1704 avrättades den sista kvinnan i Sverige för häxeri. I Sverige var det ovanligt att någon brändes levande på bål. De flesta fick huvudet avhugget först. Anledningen till att de häxdömda brändes, sägs vara att man trodde att onda andar fanns i häxornas kroppar och att dessa andar bara kunde förgöras med eld.

FOSTERFÖRDRIVNING

1975 fick vi rätten till fri abort i Sverige.

I Norrland åt man svavlet från tändstickor som abortmetod.

En ung man hamnade i ett prekärt läge då en 16-årig flicka som han umgåtts med blev gravid. Ungdomligt oförstånd ledde då till följande:

”När han då märkte att hon var hafvande. Beslöt han söka förmå henne genom intagande af något gift befria sig från dessa följder från deras brottsliga förhållande. Sedan skulle han öfvergiva henne. Nästan med våld förmådde han henne att intaga en dosis kvicksilver, men sen hon fruktade för detta gift, valde hon sedan själf fosfor och intog det i så stor myckenhet att döden följde. Varefter hon insjuknade och afled efter att först ha framfödt ett dödt ofullgånget foster i fjärde månaden.”

Av stavningen att döma hände detta i början på 1900-talet.

Ut i vår hafge där växa blå bär
Kom hjärtans fröjd
Vil du mig något så träffas vi där
Kom liljor och akvileja
Kom rosor och saliveja
Kom ljuva krusmynta
Kom hjärtans fröjd

Det påstås att denna visa inte bara är en inbjudan till ett möte utan samtidigt ett recept på fosterfördrivning.

*

Följande är uppgifter från Västerbottens läns hembygdsförbund:

Många oönskade barn har gått hemska öden till mötes. I våra dagar kan det vara svårt att förstå hur man kan mörda sitt eget barn, men den hårda samhällsmoralen som rådde för 100 år sedan bidrog till desperata åtgärder.

Ogifta kvinnor med barn blev oftast föraktade och utstötta, något som med dagens mått kan vara svårt att förstå. Det ansågs vara farligt att ha en s.k. hora i sin omgivning, bl. a. för att hon kunde ge barnen s.k. "horeskäver" d.v.s. rakitis. Men det kunde också i vissa situationer föra lycka med sig t. ex. om en jägare på väg ut i skogen mötte henne. Kvinnomöte var alltid olyckligt, men hormöte kunde vara bra för jaktlyckan, för horan var trots allt ingen "riktig" kvinna. Giftna kvinnor utan barn betraktades inte heller som "riktiga" kvinnor. Att

inte välsignas med ett barn måste - i grannskapets ögon - bero på något som kvinnan straffades för, som t. ex. en pakt med djävulen att slippa barn och därmed smärtan att föda. En gravid kvinna å sin sida levde med en massa regler kring hur hon skulle föra sig för att barnet skulle bli lytesfritt. Det fanns t. ex. inte bara "horeskäver". "Likskäver" fick barnet om modern under graviditeten sett ett lik.

Och om barnet hade fräknar hade modern högst sannolikt ätit ett ägg med fläckigt skal.

KLOK GUMMA... var en kvinna med magiska krafter och ovanlig kunskap som ofta gick i arv från mor till dotter. Hon hade kunskap om det fördolda och naturen. Jordemödrarna i Stockholm hade ett skrå som fungerade fram till 1819.

JORDEMOR = barnmorska.

ÄNGLAMAKERSKOR

Änglamakerska var en kvinna som mot betalning tog hand om fosterbarn och genom vanvård gjorde dem till "änglar". Vilket innebar att hon skötte dem så illa att de dog. Det kunde exempelvis göras genom misshandel eller svält.

Förändrad lagstiftning ledde till fler fosterbarn. År 1778 blev det tillåtet för kvinnor att föda barn anonymt i ett försök att få bukt med den höga spädbarnsdödligheten,

vilket delvis berodde på att ogifta kvinnor lämnade sina nyfödda barn att dö, eftersom det ansågs vara en stor skam att leva som ensamstående mor.

I kölvattnet efter den ändrade lagstiftningen blev det då allt vanligare att ogifta mödrars barn lämnades bort till speciella kvinnor, vilka mot en summa pengar lovade att ta hand om barnen och sörja för deras uppväxt.

Den sista änglamakerskan som blev dömd till döden i Sverige för mord på sammanlagt åtta fosterbarn var Hilda Nilsson. Hon dömdes 1917. Domen mot henne verkställdes aldrig, eftersom hon hängde sig själv i cellen.

Hilda Nilsson

MALENA 16 ÅR PROSTITUERAD I BRASILIEN GRAVID FÖR ANDRA GÅNGEN

Vi skulle till Santos för att lasta bananer (tror jag). Där måste vi ligga på redan i tre veckor för att kaptenen hade varit för snål med mutorna till hamnkaptenen. Men iland kom vi ändå med taxibåtar. En av mina mer pikanta sysslor som sekreterare till andre styrman var följande:

Varje gång besättningen gick iland, skulle jag stå vid relingen och dela ut små paket till var och en. De innehöll ett slags penisfodral av gasbinda indränkt med desinfektionsmedel. Dessa skulle träs på snoppen efter samlag för att förhindra gonorrhé och flatlöss som på sjömanspråk kallades för ”dans kring majstången”.

När min man och jag gick iland tog vi först en promenad i hamnkvarteren och beställde Cuba Libres på en liten uteservering. Under bordet satt två mörkhyade knattar och tiggde fimpar. Barägaren kom med jämna mellanrum ut och sjasade bort dom med en kvast. Där fanns också små shoe shining-pojkar med lådorna släpande i marken. Mitt hjärta gick sönder. Så jag tog alla pengar jag hade, kanske 200 svenska kronor - i cruseiros blir det mycket papperspengar - och gav dem till pojkarna. Det som hände då glömmar jag aldrig.

Först tystnaden. Sen tjuven. Alla papperspengarna kastades upp i luften och singlar långsamt ner. Pojkarna skrek, dansade, skrattade, plockade upp pengarna och försvann. Dom trodde kanske att jag skulle ångra mig.

Men resten av eftermiddagen stod dom där bakom husknuten och kikade på oss. Och strålade.

Senare förstod jag att dessa pojkars systrar, mammor, bröder och fäder var horor och tjuvar. Alla måste ju försörja sig och detta var svarta människor utan möjlighet att få jobb. Så under de tre veckorna vi låg i Santos var jag beskyddad. Jag kunde gå ensam i hamnkvarteren klockan tre på natten utan att det hände annat än att bardörrarna slogs upp och någon ropade ”Kristina” och vinkade. Jag har varit på många farliga platser i mitt liv. Men den här var nog den farligaste. Och jag var helt säker.

Henrik, en ung matros, träffade Malena första kvällen. Jag var med då. Sedan ville han pröva på andra damer. Men det var mycket farligt. Malena kom till mig och förklarade situationen. Hon var sexton år, mulatt, gravid och med en stor försörjningsbörda. Dessutom hade hon manliga släktingar. Henrik levde farligt. Detta fick jag noga pranta in i hans dimmiga hjärna. Samtidigt blev en norsk sjöman dödad i samma kvarter. Så Henrik höll sig till henne resten av tiden. En söndag blev jag hembjuden till henne. Jag gav adressen till en taxichaufför, men han ville inte köra mig dit. Med lite pengar går dock det mesta.

Han stannade vid ett gammalt vitt stenhus och där på balkongen stod några kvinnor och vinkade. Ytterdörren saknades. Luften stod stilla. Ju högre upp jag kom desto värre stank det. Magsäcken drog ihop sig och jag blev alldeles torr i munnen. På översta trappsteget satt en liten skrynklig, mager svart gumma och åt med händerna från tallriken som hon hade i knät. Hennes blick

stirrade långt bort. Hon var inte en pensionerad prostituerad utan tillhörde de lågavlönade som ibland sitter under borden i hamnkvarteren och utför sina tjänster.

Vinden hade inretts med masonitskivor som bildade sex båsar. I varje båsar hängde det ner en bar glödlampa från taket. Här bodde och jobbade en man och fem kvinnor. Luften, lukten och ljuden delade de.

Malena gav mig kaffe på balkongen där jag stod och kippade efter andan. En taxi stannade nedanför och ut hoppade en full norsk sjöman och en ung svart kvinna. Hon stormade upp på balkongen och kysste mig. Hennes bara armar var helt täckta av grova ärr på insidan. Hon hade försökt skära av sig pulsådern många gånger. Sedan försvann dom in i sitt båsar och så startade ljuden.

Malena visade mig sitt båsar. Det var så rent att det lyste om det. En säng, en byrå och kläder hängande på galgar från ett rep som hängde över masonitskivorna. Flickan som bodde i båset bredvid ropade till oss. Hon låg sjuk, så vi gick dit för att muntra upp henne. Det var därifrån stanken kom. Hon låg i sängen och flugorna surrade runt henne. Jag försökte skoja med henne och skratta. Hon förklarade att hon snart skulle vara på benen igen och jobba så att hon hann köpa en present till mig innan jag åkte hem.

När vi lämnat båset frågade jag Malena vad det var för fel på henne?

”Hon har gjort abort själv.”

”Hur?”

”Med en strumpsticka.”

Eftersom Malena var med barn för andra gången i sitt unga liv frågade jag om hon skulle göra likadant. ”Nej, jag dödar det när det är fött. Det är så man gör.”

I Nicaragua

1967 satt jag i en bar i Puerto de Tela, när en mycket ung flicka, Elena de Ramos, kom in med sin lilla baby och frågade om jag inte ville ta hand om henne.

Mary Andersson berättar i sin bok *Sorgenfri* om hur Brita tar en bit natursvamp och doppar den i en lösning som bland annat innehåller ett rengöringsmedel. Hon för upp den i underlivet och korsar sig innan hon går in till Helge i rummet. Och det dröjer inte länge förrän hon känner sig hårt omslingrad av hans starka armar och upplever hans hjärtas snabba slag mot sitt bröst. Och innan hon förs in i paradiset himmel hinner hon tänka Gud i himlen, måtte detta skydda. Och när gummit hade gått sönder hur de styr motorcykeln upp på banvallen för att dunsarna skall fungera som fosterfördrivning.

RICINOLJA...kunde användas som fosterfördrivning. I riklig mängd vände det ut och in på hela maginnehållet.

MENSTRUATIONER

Menstruationsblod har varit en viktig ingrediens i folktro och medicin, som kunde sätta både ont och gott på mottagaren. Uppfattningen kring att både mensblod och kvinnan under menstruationsveckan varit orena har varit utbredd. Det fanns vissa uppgifter som en blödande kvinna inte fick göra, till exempel stå fadder vid dop.

Menstruationsskydd är nu en diskret historia, till skillnad mot den tid när det tvättades så kallade stoppdukar runt om i hemmen. För pigor kunde en arbetsuppgift bestå i att tvätta sin matmors stoppdukar. Längre tillbaka i tiden användes troligen inga skydd, utan blodet fick sugas upp av kjolarna.

Detta är en enorm kontrast till dagens bindreklam, där man framhåller vikten av att inget får synas - läckage är en smärre katastrof - och där bindan är diskret. Samt vikten av att vara fräsch under dessa dagar.

Mensstruationskyddet förr var att virka bindor av ljusvekegarn och lägga in trasor som mellanlägg. Inte särskilt smidigt eller hygieniskt.

BLODFLÄCKAR PÅ MADRASS

Gnid på Barnängens barntvål. Låt det sitta på några timmar. Strö sedan på bikarbonat och salt.

JAG VAR 12 ÅR

Min pappa låg på övervåningen i vår trävilla och dog. Långsamt. Leukemi. Han låg där som ett levande skelett. Varje dag efter skolan försökte jag försiktigt smyga upp till honom och ge honom en droppe parfym bakom örat. För varje steg jag tog uppför trätrappan skrek han av smärta.

En dag såg jag att jag hade blodat ner mina trosor. Någonting i min mage måste ha gått sönder. Jag lade toalettpapper innanför trosorna och tänkte att det här skulle jag klara av. Pappa måste dö först innan jag kunde berätta om mitt förfärliga. En dag hade mamma upptäckt hur jag i smyg tvättade mina byxor och sa att hon ville tala med mig.

”Du har blivit kvinna” sa hon med en sirapsröst.

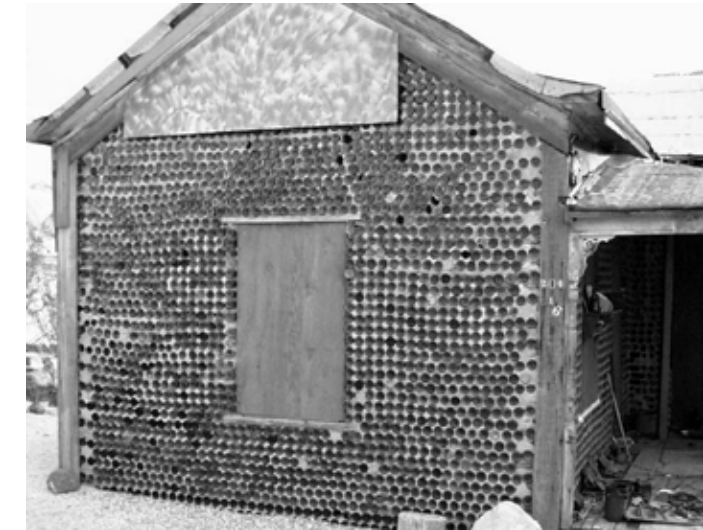
Jag förstod ingenting.

”Du har fått din menstruation. Här har jag ett midjeresår med två klämmor i och där skall du fästa den här bindan.”

Det regnade ute. Jag gick till kiosken vid hållplatsen och köpte Vecko Revyn. Satte mig på en bänk och slog upp tidningen. Tidningssidorna buktade sig av blötan. Men jag läste inte. Inger, grannens hembiträde, förklarade sedan hela hemligheten för mig.

MAN TAGER VAD MAN HAVER

Ghost town.

Jag och min man kom bilande genom Mojaveöknen mot Las Vegas. Vi hade besökt Grand Canyon och Death Valley (som är en saltöken och en av världens lägst belägna platser). Plötsligt sprängde två indianer fram ur en hägring i öknen, galopperande barbacka, med långt hår och bara överkroppar - de såg ut att vara far och son och passerade oss ungefär med 20 meter. Mitt i öknen. Jag kom mig inte ens för att vinka. Hjärnan kan inte ta emot så mycket intryck på en gång. Vi fortsatte under tystnad in i Nevada mot ett nerlagt gruvsamhälle, Rhyolites. Fram till 1916 hade det varit ett stort samhälle med järnvägsstation, opera, postkontor, egen tidning, salooner och allt vad därtill hör. Nu var det en samling fallfärdiga gråa ruckel vid kanten av ett berg. Helt öde.

Men mitt i alltihop låg ett sagohus som glänste, glittrade, strålade och pinglade! Det var byggt av 10.000 ölf flaskor hopfogade med lera. Solen reflekterade sig i 10.000 flaskbottnar! Mest blåa. Pinglandet kom från staketet. Det var flaskhalsar uppträdde på ett långt rep. Mest röda. En vithårig man med stort skägg kom promenerandes ut från en husvagn bredvid. Han vaktade området.

”Har dom byggt huset av flaskor?”

”Ja. Det söps mycket här. Tomflaskor fanns det gott om.”

Nadja från Kazakstan är en trollgumma.
Hon ser mina krokiga artrosfingrar:

*- Kristina, skala och hacka färsk ingefära
och koka den i vatten tills vattnet bli gult.
Häll på honung och pressad vitlök. Drink.
Bästa medicinen mot Artros.*

Och hon hade rätt. Långsamt blev mina
fingrar bättre.

*Kristina Kamnert, "Gagga" kallad, var
skådespelare och författare och levde
1942-2016. Hennes föreställning "Shirley
Valentine" är den mest spelade före-
ställningen på Malmö stadsteater. Hon
fick Thaliapriset för den rollen.*

Kira förlag startades 2007 och är ett litet oberoende
förlag med fokus på författare från Öresundsregionen.
Ambitionen är att ha en mångsidig utgivning och att
vara ett förlag som gör skillnad.

9 789187 875243